

Suçsuzken Suçlu Olmak: Ceza Adalet Sisteminde Sahte İtiraf Olgusu Üzerine Bir Gözden Geçirme

Ahmet DEMİRDAĞ¹

ÖZ

Bu derlemede, insanların işlemedikleri suçları çeşitli nedenlerle kabul etmesine karşılık gelen sahte itiraf olgusu incelenmektedir. Kesin oranları tam olarak bilinmemekle birlikte, sahte itirafların hem sanılandan hem de kanıtlanmış sahte itiraf vakalarının gösterdiğinden daha yaygın oldukları tahmin edilmektedir. Güncel veriler sahte itirafların, sonradan beraat kararı verilen haksız mahkumiyetlerle sonuçlanmış davaların yaklaşık dörtte birinde rol oynadığını ve dolayısıyla haksız mahkumiyetlerin önemli nedenleri arasında yer aldığını göstermektedir. Çalışmada, sahte itiraf alanyazını problemin psikolojik boyutunu merkeze alan bir yaklaşımla ve çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. İlk olarak, sahte itirafların kuramsal çerçevesine ilişkin bilgi ve tartışmalar gözden geçirilmiştir. İkinci olarak, bu olgunun varlığını ve yaygınlığını ortaya koyan veriler gözden geçirilmiş ve tartışılmıştır. Üçüncü olarak, insanları sahte itirafta bulunmaya sevk eden bazı kişiler arası farklılıklar ile çeşitli çevresel risk etmenleri ele alınmıştır. Son olarak, sahte itirafları önleme ve/veya azaltmaya yönelik tedbirler, politika önerileri ve reform çağrıları gözden geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sahte itiraflar, sahte itirafların psikolojisi, sorgu teknikleri, psikolojik incinebilirlik, adli yanlışlar

---

¹ Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, ahmetdemirdag(at)yahoo.com

Guilty While Innocent: A Review on False Confession Phenomenon in the Criminal Justice System

ABSTRACT

This paper reviews the false confession phenomenon, which refers to innocent suspects' detailed admissions to crimes they did not commit. The exact incidence rate of false confessions in the criminal justice system is not known and is estimated to be far more than what common sense and documented false confession cases so far would tell. Recent evidence showed that false confessions play a causal role in about one fourth of all exonerations, indicating that they are among the leading causes of wrongful convictions of innocent suspects. In this study, the false confession literature was reviewed from various aspects, with a particular focus on psychological dimensions of the problem. Specifically, first, the conceptual framework of false confessions was described. Second, the data on the presence and prevalence of false confessions were overviewed and discussed. Third, a number of individual differences and situational risk factors that lead innocent people to confess to crimes they did not commit were examined. Finally, measures, policy recommendations and reform calls with regards to preventing and/or reducing false confessions were overviewed.

Keywords: false confessions, psychology of false confessions, interrogation techniques, psychological vulnerability, miscarriage of justice

Demirdağ, A. (2017). Suçsuzken suçlu olmak: Ceza adalet sisteminde sahte itiraf olgusu üzerine bir gözden geçirme. *Nesne*, 5(11), 488-527.

Araştırmalar sahte itirafların ve bu itirafların neden olduğu adli yanlışların (haksız tutuklama ve mahkumiyet kararları gibi) sanılandan daha yaygın olduğunu göstermektedir (Bedau ve Radalet, 1987; Drizin ve Leo, 2004; Gudjonsson, Sigurdsson ve Sigfusdottir, 2009). Bu nedenle, sahte itiraf olgusu bilim çevrelerinde uzun bir süreden beri tartışılmaktadır. Bu tartışmalar neticesinde, psikoloji dahil birçok sosyal bilim alanında (kriminoloji, hukuk, sosyoloji gibi) sahte itirafların yaygınlığı, nedenleri, sonuçları ve önleyici tedbirlere ilişkin zengin bir alanyazının olduğu görülmektedir (Bond ve DePaulo, 2006; Drizin ve Leo, 2004; Garret, 2010; Kassin, 2015; Kassin ve ark., 2010; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Lassiter, 2010; Meissner ve ark., 2014). Sahte itirafta bulunarak ağır suçlardan mahkumiyet almış birçok kişinin suçsuzluğunun DNA teknolojisindeki gelişmelerin de yardımıyla ispatlanması konunun ciddiyetinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır (Kassin ve ark., 2010; White, 2003). Kuşkusuz, Batı ülkelerindeki ceza adalet sistemleri de bu alanda son 30-40 yılda oluşan bilgi birikiminden gün geçtikçe daha çok etkilenmekte ve yararlanmaktadır (Gudjonsson, 2003; Gudjonsson ve Pearse, 2011; Kassin, 1997b, 2008b, 2015; Kassin ve ark., 2010; Lassiter, 2010).

Türkiye'de ise bu konuyla pek ilgilenilmediği anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın yazım sürecinde yapılan yazın taramasında Türkiye'de sahte itiraf olgusu konusunda yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Buradan hareketle, Türkiye'deki ceza adalet sisteminin sahte itiraf olgusuna yeterince aşına olmadığı ve alandaki bilgi birikiminden yeterince yararlanmadığı çıkarımında bulunulabilir. Bu çalışmada, bu gerçeklikten yola çıkılarak, sahte itiraflara ilişkin alanyazının nitel bir derlemesinin yapılması ve bu olgunun önemine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, ilk olarak, sahte itiraf olgusunun kavramsal çerçevesine ilişkin bilgi ve tartışmalar gözden geçirilmiştir. Ardından, sahte itirafların yaygınlığına ilişkin veriler özetlenmiştir. Bunun ardından sahte itirafların öne çıkan psikolojik nedenleri, bireysel ve bağlamsal risk etmenleri temelinde ele alınıp tartışılmıştır. Sonrasında, sahte itirafların mağdurlar açısından maliyetine ilişkin veriler özetlenmiştir. En son aşamada ise sahte itirafların önlenmesine ve azaltılmasına ilişkin tedbirler gözden geçirilmiştir.

Sahte İtirafklar

İtiraf (confession), bir suçu işlediğini ayrıntılarıyla anlatarak kabul etmek; sahte itiraf (false confession) ise işlemediği bir suçu işlediğini ayrıntılı bir şekilde anlatarak kabul etmek olarak tanımlanmaktadır (Gudjonsson, 2003; Kassin ve ark., 2010; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Leo, 2008). Tanımdan da anlaşılabilceği gibi, sorguda verilen bir ifadenin itiraf olarak tanımlanabilmesi için suçla ilişkin ayrıntıları içermesi gerekmektedir; yalnızca bir suçu işlediğini kabul etmek, diğer bir deyişle

"ben bu suçu işledim" demek, itiraf olarak değerlendirilmemektedir (Gudjonsson, 2003; Leo ve Ofshe, 1998). Sahte itirafı sahte olmayanından ayıran temel fark ise ilkinde kişinin işlemediği bir suçun sorumluluğunu kabul etmesidir.

İnsanların işlemedikleri suçların sorumluluğunu kabul etmesi ve üstelik bu suçları işlediklerine bazen kendilerinin bile inanması mantıksal açıdan sorunlu görünebilir. Çünkü sorgu odasında veya mahkemede suçlamaları kabul edip itiraf etmenin "nahoş" sonuçlarının olacağı son derece açıktır. Dolayısıyla, sahte itirafta bulunma ve bunun sonucundaki haksız cezalandırma vakalarının istisnai bir durum olduğunu düşünmek çok kolay görünmektedir. Ancak, araştırmalar sahte itiraflara dayalı hatalı adli kararların, özellikle ağır suç davalarında, sanılanın aksine son derece yüksek olduğunu göstermektedir (Bedau ve Radalet, 1987; Drizin ve Leo, 2004; Gross, Jacoby, Matheson, Montgomery ve Patil, 2005; Innocence Project, 2016). Ek olarak alanyazında, ceza adalet sisteminin itirafları, sahte olsun olmasın, en güçlü delillerden biri olarak değerlendirme eğiliminde olduğuna dikkat çekilmektedir (Conti, 1999; Kassin ve Sukel, 1997; Leo ve Ofhe, 1998). Bununla birlikte ceza adalaet sisteminin sahte itiraf ile doğru itirafı birbirinden ayırt etme konusunda yeterince titiz ve başarılı olmadığı da vurgulanmaktadır (Garret, 2008, 2010; Meissner ve Kassin, 2002; Vrij, 2008).

Bu çarpıcı gerçekliğin sahte itiraf olgusuna yönelik canlı bir bilimsel ilginin ortaya çıkmasını sağladığı anlaşılmaktadır. Sahte itiraflara ilişkin bilimsel çalışmalar 20.yüzyılın başlarına kadar geriye gidebilmektedir. Sahte itiraflar Hugo Münsterberg (*Tanık Sandalyesinde* [*On The Witness Stand*]; 1908) tarafından ilk defa bilimsel olarak ele alınmıştır (Kassin ve Gudjonsson, 2004; Leo, 2008); Edwin Borchard (*Masumu Mahkum Etme* [*Convicting The Innocent*]; 1932) tarafından ise ilk defa adli hataların en önemli nedenleri arasında gösterilmiştir (Drizin ve Leo, 2004; Kassin ve Wrightsman, 1985).

Psikolojik açıdan sahte itiraflara ilişkin en etkili kuramsal çerçevenin Kassin ve Wrightsman (1985) tarafından ortaya konduğu kabul edilmektedir (Gudjonsson, 2003; Leo, 2008). Bu araştırmacıların geliştirdiği sınıflandırma/tipoloji alandaki çalışmaları güçlü bir şekilde etkilemiş ve hala yaygın biçimde kullanılmaktadır (Gudjonsson, 2003; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Leo, 2008; Ofshe ve Leo, 1997a). Kassin ve Wrightsman (1985), sahte itirafları psikolojik açıdan üç gruba ayırmıştır: *gönüllü sahte itiraflar* (the voluntary false confessions), *zorlama-boyun eğme sonucu yapılan sahte itiraflar* (the coerced-compliant false confessions), *zorlama-içselleştirme sonucu yapılan sahte itiraflar* (the coerced-internalized false confessions). Bu sınıflandırma, zaman içinde kimi eleştirilere maruz kalmasına ve bu doğrultuda yeni isimlendirmeler ve alt tipler önerilmesine rağmen (örn., Gudjonsson, 1997, 2003; McCann, 1998; Ofshe ve Leo, 1997a, 1997b), alanyazında

halen yaygın olarak kullanılmaktadır. Aşağıda, bu sınıflandırma sırasıyla ele alınmaktadır.

Gönüllü Sahte İtiraf

Polis zorlaması ya da yönlendirmesi gibi herhangi bir dış etki olmadan kişinin işlemediği bir suçu işlediğini itiraf veya iddia etmesi gönüllü sahte itiraf olarak tanımlanmaktadır (Kassin, 2001; Kassin ve Wrightsman 1985). Genellikle gerçek suçluyu korumak veya geçmişteki bir suçtan dolayı suçluluk hissetmek gibi motivasyonlar; kötü şöhret sahibi olma/tanınma gibi hastalıklı arzular; ve fantezi ile gerçekliği birbirinden ayırt edememek gibi psikolojik rahatsızlıklar sonucunda yapıldıkları düşünülmektedir (Kassin, 1997b, 2001, 2008a; Kassin ve Wrightsman, 1985). Bu özelliklerinden dolayı, diğer sahte itiraf türlerinden farklı olarak dışsal etmenlerden çok içsel etmenlere atfedilmekte ve başkasını koruma amacıyla yapılanlar dışındakiler genellikle psikolojik bir rahatsızlıkla ilişkilendirilmektedir (Gudjonsson, 2003; Leo, 2008).

Şunu da belirtmek gerekir ki, gönüllü sahte itirafın nedenleri hayal edilemeyecek kadar çok olabilir. Örneğin, Gudjonsson (2003, s. 224), eğlencesi yarıda kesilip göz altına alındığı için polise kızan bir kişinin öç almak amacıyla polisi yanlış yönlendirip cinayet işlediğini itiraf ettiği bir vakayı rapor etmektedir.

Diğer yandan, Kassin ve Wrightsman'ın (1985) polis baskısının yokluğunda yapılan sahte itirafları ayırım gözetmeden gönüllü sahte itiraf olarak tanımlaması eleştirilmektedir. Örneğin, McCann'e (1998) göre, insanlar polis zorlaması olmadan sosyal çevrenin zorlaması veya tehditleri (akran ve eş baskısı/tehdidi gibi) sonucunda işlemedikleri bir suçla ilgili polise giderek görünürde gönüllü olan sahte itiraflarda bulunabilir. Ancak bu durum söz konusu itirafların gönüllü olduğunu göstermez. Gudjonsson (2003) da başkasını korumak amacıyla yapılan sahte itirafların psikolojik açıdan gönüllü sahte itiraf tanımına uygun düşmediğini belirtmektedir. Bu nedenle, bu yazarlar toplumsal baskı sonucu ya da başkasını korumak amacıyla yapılan sahte itirafların ayrı bir kategori altında ele alınması gerektiğini savunmaktadırlar. Bununla birlikte, alanyazında bu ayırımın pek dikkate alındığı söylenemez.

Zorlama-Boyun Eğme Sonucu Yapılan Sahte İtiraf

Kassin ve Wrightsman (1985) bu kategorideki itirafları, şüphelinin soruşturmanın nahoş koşullarından kaçınmak amacıyla suçsuz olduğunu bildiği halde suçlamaları kabul edip itirafta bulunması olarak tanımlamaktadır. Şüphelilerin itiraf sonucunda kısa vadede elde edilecek çıkarın (örn., uyumak) uzun vadede uğranılacak zarardan (örn., mahkumiyet) daha çekici görmesi bu tarzdaki sahte

itiraflarda önemli bir rol oynamaktadır (Gudjonsson, 2003; Leo, 2008). Çıkar beklentisiyle itirafta bulunmak bu tür sahte itirafların en ayırt edici özelliği olarak kabul edilmektedir (Ofshe ve Leo, 1997a). Şüpheli itirafta bulunurken suçsuz olduğunun tamamen farkındadır ancak suçu kabul ederse işkencenin/baskının biteceğini, serbest bırakılacağını ya da yemek ve uyumak gibi ödüller elde edeceğini düşünerek sahte itirafta bulunur.

Görüldüğü gibi, bu tip sahte itiraflarda cezadan kaçınma ya da kısa vadeli çıkar elde etme arzusuyla ortaya çıkan bir boyun eğme/rıza gösterme (compliance) söz konusudur. Bu özelliklerinden dolayı bu tür sahte itiraflar Asch'in (1956) uyuma ve Milgram'ın (1974) yetkeye itaat kavramlarına benzetilmektedir (Kassin, 2001). Oransal açıdan en yaygın itiraf türü olan bu gruptaki sahte itiraflar (Kassin, 1997; Leo, 2008) genellikle şüpheliler tarafından ilk fırsatta (örn., ilk duruşmada) ret edilmektedir (Gudjonsson, 2003; Leo, 2008; Kassin ve Wrightsman, 1985).

Tahmin edilebileceği gibi, fiziksel ve/veya psikolojik saldırganlık ve/veya yönlendirme içeren sorgulama teknikleri boyun eğici sahte itiraflarda bulunmada belirleyici bir rol oynamaktadır (Leo, 2008). Nitekim, bu koşullar altında meydana gelen itirafların çoğunluğunu bu tip sahte itiraflar oluşturmaktadır (Kassin ve Wrightsman, 1985). Ek olarak, şüphelinin incinebilirliği de (vulnerability; küçük yaş, bağımlı kişilik yapısı, zeka geriliği, kapalı alan korkusu gibi) baskı içeren sorgu koşullarında itirafta bulunmayı kolaylaştıran önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Leo, 2008; Gudjonsson, 1989, 1991a). Diğer yandan, zorlama-boyun eğme sonucu yapılan sahte itiraf tanımlamasına bazı eleştiriler de yöneltilmektedir. Örneğin bazı araştırmacılar (Gudjonsson, 2003; Ofshe ve Leo, 1997a, 1997b), sadece göz altına alınmış olmak ya da sorgu odasında bulunmaktan kaynaklanan stres ve kaygı gibi etmenlerin polisin saldırgan sorgulama biçiminden bağımsız olarak sahte itirafa neden olabileceğini belirtmektedir. Bu yazarlar, böyle bir durumda zorlama teriminin kullanılmasının problemlili oluşuna dikkat çekerek bu itiraf türünün yeniden adlandırılmasının ve/veya alt kategorilere ayrılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Zorlama-İçselleştirme Sonucu Yapılan Sahte İtiraflar

Şüphelinin sorgulama sürecinde telkin, yönlendirme, yorgunluk ve baskı gibi etmenler sonucunda kendisinden şüpheye düşerek suçu işlemiş olabileceğine inanması sonucunda yapılan itiraflar bu gruba girmektedir (Kassin, 2001; Kassin ve Wrightsman, 1985; Ofshe ve Leo, 1997a, 1997b). Bu tarz sahte itirafların yapıldığı sorgular genellikle fiziksel saldırganlık içermez. Aksine, ince ve aldatıcı taktiklerle şüpheli yoğun bir psikolojik baskıya maruz bırakılır. Örneğin olayı gören görgü tanıkları ya da suç mahallinde kan örneği ve parmak izi gibi şüpheliye ait güçlü

kanıtlar bulunduğunu söylemek ve şüpheliyi yalan makinesine bağlayarak onun aleyhinde sahte geri bildirimler vermek gibi hilelere sıklıkla başvurulabilmektedir (Garret, 2010; Gudjonsson, 2003; Kassin, 1997a, 2001; Leo, 1996b; White, 2003).

Bu ve benzeri soruşturma tekniklerinin etkisiyle şüpheli suçu işleme olasılığının işlememe olasılığına oranla daha yüksek olduğu çıkarımında bulunacak düzeyde kendi hafızasından şüphe etme kıvamına gelerek zamanla kendi hafızası yerine sorguyu yapanların telkin ve yönlendirmelerine inanmaya başlamakta ve işlemediği bir suçun sorumluluğunu kabul etmektedir (Gudjonsson, 2003; Horselenberg, Merckelbach ve Josephs, 2003; Kassin ve Kiechel, 1996; Kassin ve Wrightsman, 1985; Leo, 2008). Olaylara ilişkin orijinal hafızanın belirli bir süre boyunca ya da kalıcı olarak geri getirilemeyecek düzeyde değişmesi nedeniyle şüpheli suçu işlediğine gerçekten inanıp onu geçici (Gudjonsson ve Lebegue, 1989; Ofshe ve Leo, 1997a, 1997b) ya da kalıcı (Kassin, 2001; Kassin ve Wrightsman, 1985) biçimde içselleştirebilmektedir. Bu nedenle, üç sahte itiraf türü içinde en tehlikeli ve en alışılmadık olanın bu olduğu düşünülmektedir (Henkel ve Coffman, 2004; Leo, 2008). Genellikle ağır suç vakalarında gözlenen bu tip sahte itirafların kafası çabuk karışan, yaşça küçük, zeka geriliği olan, psikolojik bozuklukları bulunan ve telkine açık kişilikte olanlar gibi incinebilir özelliklere sahip insanlar arasında yaygın olduğu bildirilmektedir (Gudjonsson, 2003; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Moston, 1997; Kassin, 1997a).

Bu tarz sahte itirafların sahte anılara (false memory) benzediğine ve onların bir türü olarak düşünülebileceğine işaret edilmektedir (Kassin, 1997a; Kopelman, 1999; Moston, 1997; Ost, Costall ve Bull, 2001). Şöyle ki sahte anılarda kişi hiç yaşamadığı bir olayı yaşadığını ya da gördüğünü anımsarken (Loftus, 1997, 2005; Loftus ve Pickrell, 1995), içselleştirilmiş sahte itiraflarda kişi hiç işlemediği bir suçu işlediğine inanmakta ya da anımsamaktadır. Her iki olgunun meydana gelmesinde telkin ve yönlendirmeler yoluyla kişinin belleğine sonradan eklenen bilgiler ve/veya inançlar önemli bir rol oynamaktadır (Henkel ve Coffman, 2004; Ost ve ark., 2001). Bu yönüyle bu itiraflar yanlış kaynak atfı etkisiyle de (source misattribution effect; Zaragoza ve Lane, 1994) açıklanmaktadır (Henkel ve Coffman, 2004; Kopelman, 1999).

Ancak, Gudjonsson (1997, 2003) içselleştirilmiş sahte itiraflarda şüphelilerin hafızalarının değil inançlarının değiştiğini öne sürerek bu tip sahte itirafların sahte anı değil sahte inanç (false belief) olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, zanlılar soruşturma sürecinde psikolojik baskı ve yönlendirmelerin etkisiyle suçu işlediklerine ilişkin bir inanç geliştirerek buna inanabilir (sahte inanç) ancak bu inanca eşlik eden, sahte de olsa, bir hafızaları olmayabilir (sahte itiraf/anı). Ofshe ve Leo da (1997a, 1997b) bu tip itirafların telkin ve ikna yoluyla zanlının

hafızasından şüpheye düşmesi sonucunda inancında kalıcı bir değişim olmadan meydana geldiği görülmektedir. Bu tartışmalara karşın, ister ikna yoluyla olsun ister inanç değişimi ya da içselleştirme yoluyla olsun, kesin olan şu ki bu tarz sahte itirafta bulunanlar işlemedikleri bir suçü işlediklerine geçici veya kalıcı bir şekilde inanarak ayrıntılarıyla anlatabilmektedirler.

Sahte İtirafın Yaygınlığı

Hukuk tarihinin sahte itiraf vakalarıyla dolu olduğuna işaret edilmektedir (Gudjonsson, 2003; Kassin, 1997b; Ofshe ve Leo, 1997a). Bununla birlikte, sahte itirafların kesin oranının tam olarak bilinmediğine ve üstelik bilinebilmesinin de zor olduğuna dikkat çekilmektedir (Kassin ve Gudjonsson, 2004; Leo ve Ofshe, 1998; Drizin ve Leo, 2004). Leo ve Ofshe (1998, s.431-432) bunun nedenlerini, (1) soruşturma ve itiraflara ilişkin istatistiklerin sistematik olarak tutulmaması, (2) itiraf güvenilirliğine ilişkin değerlendirmelerin yapılmaması, (3) ihtilaflı itiraf barındıran çoğu soruşturmanın kaydının tutulmaması ve (4) zanlının suçunu kabul etmesinden ya da mahkeme tarafından mahkum edilmesinden bağımsız olarak soruşturma konusu olayla ilgili gerçekten neler olduğunun bilinemeyebilişi gerçeği olarak sıralamaktadır. Kassin (1997b) sonuncu nedenle bağlantılı iki zorluğa daha dikkat çekmektedir. Birincisi, polis zoruyla yaptırılan itirafa zanlı duruşmada itiraz etse ve haklı bulunsa bile bu itiraf gerçekte sahte değil doğru bir itiraf olabilir. İkincisi, mahkeme zanlının itirazını kabul etmeyip onu mahkum etse ve zanlı da buna itiraz etmese bile itirafı gerçekte sahte bir itiraf olabilir.

Ek olarak, yargılama aşamasında sorgudaki itiraflara yapılan itirazlar çok değişik nedenlere dayanabildiği için bu itirafların sadece bir kısmı gerçekten sahtedir (Sigurdsson ve Gudjonsson, 1996, 2001). Bundan dolayı, sahte itirafların gerçek oranını/yaygınlığını tespit etme çabalarında yöntemsel zorluklarla karşılaşmaktadır. Şüphesiz bu noktada, araştırmacılar bir davanın sahte itiraf barındırdığına neye göre karar vermelidir? sorusu önem kazanmaktadır. Örneğin, dava örnekleminin kapsamına karar verilirken kullanılan ölçütler (görgü tanığı ifadesi, DNA testi, işkencenin varlığı-yokluğu vb.) ile bu ölçütlerin karardaki etkisi/ağırlığı sahte itiraf-doğru itiraf oranını kaçınılmaz olarak etkileyecektir. Bu nedenle, sahte itiraf oranlarına ilişkin veriler önemli ölçüde tahmin ve çıkarımlara dayanmaktadır. Bu tahminler ise genellikle katılımcıların öz bildirimleri ya da DNA gibi nesnel kanıtlar temelinde yapılmaktadır. Ayrıca, laboratuvar ortamında da katılımcıların sahte itirafta bulunma eğilimleri çeşitli değişkenler bağlamında incelenebilmektedir.

Öz bildirim yöntemiyle yapılan çalışmalarda genellikle lise ve üniversite öğrencilerinden veri toplandığı görülmektedir. Herhangi bir suçtan dolayı polis

soruşturması geçirmiş ama herhangi bir mahkumiyet almamış öğrenciler arasında polis sorgusunda sahte itirafa bulunduğu belirtenlerin oranı %3.7 ile %13.8 arasında değişmektedir (Gudjonsson, Sigurdsson, Asgeirsdottir ve Sigfusdottir, 2006; Gudjonsson, Sigurdsson, Bragason, Einarsson ve Valdimarsdottir, 2004; Gudjonsson ve ark., 2009). Herhangi bir suçtan mahkum olanlarda ise bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir. Çoğunluğu yetişkinlerden oluşan mahkum örneklemelerinde polis sorgusunda sahte itirafa bulunanların oranının %12 ile %24 arasında değiştiği (Gudjonsson ve Sigurdsson, 1994; Gudjonsson, Sigurdsson, Bragason, Newton ve Einarsson, 2008; Sigurdsson ve Gudjonsson, 1996, 2001), 18 yaşından küçük bir mahkum örneğinde ise bunun %17.1 olduğu (Malloy, Shulman ve Cauffman, 2014) rapor edilmektedir. Ayrıca, sorgu yapan polisler masum şüphelilerin yaklaşık %5'inin sahte itirafa bulunduğunu gözlemlediklerini belirtmektedir (Kassin ve ark., 2007).

Nesnel deliller yardımıyla elde edilen veriler daha çarpıcı rakamlar ortaya koymakta ve sahte itiraf oranının sanılanın çok üstünde olduğunu göstermektedir. Yanlış mahkumiyet kararı verildiği nesnel kanıtlarla (DNA testi, suçun işlenmediğinin anlaşılması, gerçek suçlunun suçunu itiraf etmesi gibi) kesinleşen davalar üzerinde yapılan çalışmalar, yanlış mahkumiyet kararlarındaki sahte itiraf etkisinin azımsanmayacak bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu kapsamdaki ilk çalışmaların birinde (Bedau ve Radalet, 1987), Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900-1985 tarihleri arasında cinayet ya da tecavüz suçlamasıyla yanlış mahkumiyet kararı verilen 350 davanın %14'nün sahte itiraflara dayandırılarak karara bağlandığı tespit edilmiştir. Sonraki yıllarda bu oranın daha yüksek olduğu ortaya konmuştur: Drizin ve Leo (2004, s.907) 1996 ve 2000 yıllarında yayımlanan iki araştırmada %18 ve %24 oranlarını aktarırken, Gross ve arkadaşları (2005) ve Garret (2008) sırasıyla %15 ve %16 oranlarını rapor etmektedir. Ayrıca, Leo (1996a) polisteki sorgularını izlediği 182 şüphelinin %24'nün polise sahte itirafa bulunduğunu gözlemlediğini rapor etmektedir. En güncel veriler ise bu oranın %27.6 olduğunu göstermektedir (Innocent Project, 2016).

Son olarak, amaçları sahte itiraf oranını belirlemek olmasa da sahte itirafa bulunma eğilimini etkileyen etmenleri inceleyen laboratuvar çalışmaları, insanlara sahte itiraf yaptırmanın ne kadar kolay olabileceğini göstererek konuya ışık tutmaktadır. Farklı yaş gruplarıyla yürütülen birçok deneyde belirli koşullar altında genellikle katılımcıların çoğunun, bazen ise tamamının sahte itirafa bulunabildiği gözlenmektedir (örn., Forrest, Wadkins ve Larson, 2006; Horselenberg ve ark., 2003, 2006; Kassin ve Kiechel, 1996; Klaver, Lee ve Rose, 2008; Perillo ve Kassin, 2011; Redlich ve Goodman, 2003).

Görüldüğü gibi, sahte itiraf olgusu, özellikle ağır suç davalarında, sanılanın aksine son derece yaygın bir olgudur. Bazı araştırmacılara göre bu oranlar bile buzdağının sadece görünen kısmına karşılık gelmektedir (örn., Drizin ve Leo, 2004). Bu gerçeklik bu olguya ilişkin nedenlerin araştırılmasını önemli kılmaktadır. İzleyen bölümde bu nedenler incelenmektedir.

Sahte İtirafın Nedenleri

Polis soruşturması tipik olarak şüphelinin suçluluğunu ve masumluğunu kestirmeye yönelik bir görüşme ile başlamaktadır. Soruşturma yönergeleri şüphelilerin sorguda sözlü ve sözlü olmayan ip uçları sağladığını vurgulayarak bunlardan yararlanılmasını tavsiye etmektedir. Şüphelinin serbest bırakılıp bırakılmayacağına ilişkin karar da bu ilk görüşmedeki izlenime göre verilmektedir (Kassin, 2005, 2008a; White, 2003).

Ancak, araştırmalar şüphelilerin doğru ve yalan ifadelerini ayırt etme oranlarının şans düzeyi civarında olduğunu göstermektedir (örn., Bond ve DePaulo, 2006; Meissner ve Kassin, 2002). Bu durum, masum olduğu halde ilk görüşmede kendisini yeterince ya da uygun şekilde savunamayan şüphelilerin sorgularının devam etmesine ve dolayısıyla onları sahte itirafta bulunmaya açık hale getirebilmektedir. Alanyazında, insanları sahte itirafta bulunmaya sevk eden çok sayıda etmenin rolüne dikkat çekilmektedir. Aşağıda, bu etmenlerden öne çıkanlar bireysel ve bağlamsal olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır.

Bireysel Risk Etmenleri

Sahte itiraflar açısından en büyük risk grubunun psikolojik açıdan incinebilir özelliklere sahip bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Psikolojik incinebilirlik şüphelinin polis sorgusunda yanlış, yanıltıcı ya da güvenilmez bilgi vermesine yol açan kişilik ve/veya zihinsel özelliklere sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Gudjonsson, 2003, s.316-317). Yaşı küçük olmak, yönlendirmeye ve/veya telkine açık olmak, masumiyetine aşırı güvenmek, psikolojik bozukluk, öğrenme güçlüğü ve zeka geriliği/bilişsel yetersizlik gibi özelliklere sahip olanlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. İzleyen alt bölümlerde, bunların öne çıkanları üzerinde durulacaktır.

a) Yaş:

Sahte itirafta bulunma eğilimi hem yetişkinler (örn., Forrest ve ark., 2006; Horselenberg ve ark., 2006; Kassin ve Kiechel, 1996) hem ergenler (örn., Redlich ve Goodman, 2003; Malloy ve ark., 2014) hem de küçük çocuklar (örn., Billings ve

ark., 2007; Candel, Merkelbach, Loyen ve Reyskens, 2005) arasında gözlenmekle birlikte ergenler arasında daha yüksektir. Gerçek davalara dayalı bulgular, yaşın ağırlıklı olarak 18 yaş altı çocuklar ile 18-25 yaş aralığındaki gençler için önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir. Örneğin Leo ve Drizin'in (2004) bulguları, sahte itirafta bulunduğu nesnel delillerle kesinleşen zanlıların/mahkumların %35'inin 18 yaşından küçük, %27'sinin 18-24 yaş arasında, %30'nun 25-39 yaş arasında ve sadece %7'sinin 40 yaş ve üstü olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Gross ve arkadaşlarının (2005) örnekleminde de sahte itiraf oranı 18 yaş altı grupta %42, 18 yaş üstü grupta ise %13 olarak tespit edilmiştir.

Öyle görünüyor ki yaş özellikle 25 yaş altı olanların sahte itirafta bulunmalarında dikkat çekici bir rol oynamaktadır. Bu çalışmalarda, 18 yaşın altındakilerin tamamına yakınının 12-17 yaş grubundan oluşuyor olması ergenlik döneminin ve dolayısıyla gelişimsel süreçlerin kritik rolüne işaret etmektedir. Nitekim, gelişim psikolojisi çalışmaları (örn., Owen-Kostelnik, Reppucci ve Meyer, 2006; Steinberg, 2005, 2007; Steinberg ve Scott, 2003), ergenlik döneminde duygusal ve sosyal olgunlaşmanın bilişsel gelişimin gerisinde kaldığına dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların da belirttiği gibi, bu geri kalış ergenlerin hem kendilerini yönetebilme yeteneklerinin kısıtlı ve sosyal baskılara karşı az dirençli olmasını hem de riskli durumlarda verdikleri kararların uzun vadeli maliyetinden ve/veya kazancından çok kısa vadeli kazancına odaklanmalarını (Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989) beraberinde getirmekte ve dolayısıyla polis sorgusu gibi stresli durumlarda doğru karar verebilme yeterliliklerini sınırlandırmaktadır (Grisso, 1997).

Bu sınırlılıkların yaşı küçük olanları, özellikle ergenleri, sahte itiraflar açısından dezavantajlı bir konuma düşürdüğü görülmektedir (Redlich, Silverman, Chen ve Steiner, 2004). Birçok laboratuvar ve alan çalışmasında yaşı küçük ergenlerin yaşı büyük ergenlere ve yetişkinlere göre, yaşı büyük ergenlerin ise yetişkinlere göre yasal süreçleri daha az anladıkları ve adli süreçlerde kendilerini daha yetersiz savundukları (Grisso ve ark., 2003; Redlich, Silverman ve Steiner, 2003), verilen cezalara daha az itiraz ettikleri ve sorguladıkları (Redlich ve Goodman, 2003), sorgudaki davranışlarının sonuçlarını daha zayıf öngörebildikleri (Grisso ve ark., 2003; Redlich ve ark., 2003) ve bu yetersizliklerin etkisiyle daha çok sahte itirafta buldukları gözlenmektedir. Bu bulguları destekler biçimde, soruşturma geçiren yaşı küçük ergenlerin yaşı büyük ergenlere göre susma hakkını kullanma, avukat isteme ve dava sonucuna itiraz etme gibi yasal haklarına daha az başvurdukları ve daha çok itirafta buldukları rapor edilmektedir (Viljoen, Klaver ve Roesch, 2005).

Özetle, yaş sahte itirafta bulunma eğilimini artıran güçlü bir bireysel değişken olarak öne çıkmaktadır. Bu kırılmanın en önemli nedeninin yaşı küçük

olanların psikososyal gelişim açısından yeterli olgunluğa sahip olamaması olduğu görülmektedir.

b) Boyun eğici ve telkine açık kişilik:

Boyun eğme ve telkine açıklık (suggestibility) sorgudaki baskı ve yönlendirmelerle baş etmeyi zorlaştırıcı ve dolayısıyla sahte itirafta bulunmayı kolaylaştırıcı bir etmen olarak değerlendirilmektedir (Kassin ve Gudjonsson, 2004; Redlich ve Goodman, 2003). Şüphelilerin polisle çatışmaktan kaçınmak, polisi memnun etmek ya da kısa süreli çıkar beklentisiyle yanlış olduğunu bildikleri halde suçlamaları kabul etmeleri boyun eğmeye; naiflik ve/veya bilişsel yetersizlik gibi nedenlerle suçlama ve yönlendirmeleri doğru olduklarına inanarak kabul etmeleri ise telkine açıklığa karşılık gelmektedir (Gudjonsson, 1989, 2003; Gudjonsson ve Clark, 1986). Aslında, bu iki kavram birbirine benzerdir (Redlich ve Goodman, 2003) ve çok güçlü olmamakla birlikte aralarında pozitif yönde bir ilişki de vardır (Richardson ve Kelly, 2004). Dahası, uygulamada ikisini birbirinden ayırt etmek çok kolay değildir çünkü telkine açık kişilerin sorguyu yapanların isteklerine uyma olasılığı da vardır (Moston, 1997). Tanımlarıyla uyumlu olarak, boyun eğmenin zorlama-boyun eğme tipindeki; telkine açıklığın ise zorlama-içselleştirme tipindeki itiraflarla bağlantılı olduğuna ilişkin açıklamalar (Forrest ve ark., 2006; Gudjonsson, Sigurdsson ve Einarsson, 2004) ve bulgular (Sigurdsson ve Gudjonsson, 1996) mevcuttur.

Bazı çalışmalarda (örn., Candel ve ark., 2005; Gudjonsson ve ark., 2004; Gudjonsson, Sigurdsson, Bragason ve ark., 2004; Horselenberg ve ark., 2003, 2006), katılımcı profilinin bazı açılarından aşırı homojen olması ya da deney ortamının inandırıcılığının düşük olması gibi yöntemsel kısıtlılıklardan dolayı (Candel ve ark., 2005; Forrest ve ark., 2006; Sigurdsson ve Gudjonsson, 2001) telkine açık ve/veya boyun eğici kişilik yapısının sahte itiraflarla bağlantısının yeterince açık olmadığı görülmektedir. Ancak adli tahkikata uğramış kişilerle yapılan çalışmalar, sahte itirafta bulunanların bulunmayanlara göre telkine açıklık ve boyun eğici kişilik düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin Gudjonsson (1991a, 1991b), polis sorgusunda itirafta bulunup sonradan bu itirafı reddeden (sahte itirafta bulunan), itirafta bulunup itiraz etmeyen ve hiçbir itirafta bulunmayıp sonuna kadar direnenlerden oluşan üç grubu karşılaştırdığında, telkine açıklık ve boyun eğici kişilik düzeyi açısından en yüksek puanı alan grubun sahte itirafta bulunan grup, en düşük puanı alan grubun ise hiçbir itirafta bulunmayıp sonuna kadar direnen grup olduğunu bulmuştur. Üstelik bu farklar zeka düzeyi, hafıza, yaş, cinsiyet ve suçun ağırlığı gibi etmenlerin etkisi kontrol edildikten sonra bile var olmaya devam etmiştir. Benzer şekilde, suçlu/mahkum örneklemelerinden (örn., Sigurdsson ve Gudjonsson, 1996, 2001; Richardson, Gudjonsson ve Kelly, 1995) ya da

inandırıcılığın görece yüksek olduğu deneylerden (örn., Blair, 2007) elde edilen bulgular ile gerçek suç vakalarının analizine (Gudjonsson, 1999a, 1999b, 2003) ve polis sorgusu gözlemlerine (Leo, 1996a) dayalı bulgular bu iki etmenin sahte itirafta bulunmada son derece başat bir rol oynadığını tutarlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Özetle, telkine açık ve/veya boyun eğici kişilik yapısının sahte itirafta bulunma eğilimini yükselttiği anlaşılmaktadır.

Son olarak, küçük yaştakilerin telkine açıklık ve boyun eğme açısından daha savunmasız olduğu görülmektedir. Örneğin, yetişkinlerin baskısı altındaki yönlendirmelerde, özellikle olumsuz geri bildirim verilerek yanıtları onaylanmadığında, 18 yaşın altındakilerin yetişkinlere kıyasla yapılan telkinlere daha çok uyduğu gözlenmektedir (Danielsdottir, Sigurgeirsdottir, Einarsdottir ve Haraldsson, 1993; Redlich ve Goodman, 2003; Richardson ve ark., 1995). Çocuklar arasında da küçük olanların büyük olanlara kıyasla telkine ve sahte itirafta bulunmaya daha çok eğilimli olduğu görülmektedir (Billings ve ark., 2007).

c) Zeka geriliği/bilişsel yetersizlik:

Zeka geriliğinin ve/veya bilişsel yetersizliğin sahte itiraflar üzerinde etkili olan önemli etmenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, sahte itirafta bulunma oranı zeka geriliği olanlar arasında %69 iken olmayanlar arasında sadece %8'dir (Gross ve ark., 2005). Benzer şekilde, sahte itirafta bulunanların zeka düzeyinin bulunmayanlarınkine göre daha düşük olduğu rapor edilmektedir (Gudjonsson, 1991a). Bu veriler, bilişsel yetersizliğin ve/veya zeka geriliğinin sorgu koşullarında şüphelilerin savunmalarını zayıflatan ve onları sahte itirafta bulunmaya açık hale getiren potansiyeline işaret etmektedir.

Daha açık bir ifadeyle, ilk olarak, bilişsel yetersizlik/zeka geriliği ile muhakeme yapma ve yasal süreçleri anlama düzeyi negatif yönde ilişkilidir. Zeka geriliği olanların yasal bilgileri, hakları, dili ve süreçleri anlama kabiliyetleri daha zayıftır (Goldstein, Condie, Kalbeitzer, Osman, Geier, 2003; Grisso ve ark., 2003; O'Connel, Garmoe ve Goldstein, 2005). Bununla tutarlı olarak, zeka düzeyi şüphelilerin sorgu ve/veya mahkeme ortamında hem kendilerini doğru ve yeterli bir şekilde savunabilmesini hem de karar ve davranışlarının sonucunu öngörebilmesini pozitif yönde yordamaktadır (Clare ve Gudjonsson, 1995; Goldstein ve ark., 2003; Grisso ve ark., 2003; O'Connel ve ark., 2005; Viljoen ve Roesch,, 2005). Beklenebileceği gibi, yasal bilgileri ve süreçleri anlama ve böylece kendini yeterli düzeyde savunma becerisi ise sahte itirafta bulunma eğilimini düşürmektedir (Goldstein ve ark., 2003).

İkinci olarak, zeka geriliği olanlar başkalarını memnun etmeye, boyun eğmeye, yönlendirilmeye ve telkine daha çok eğilimlidirler (Clare ve Gudjonsson, 1995; Everington ve Fulero, 1999; Gudjonsson, 1991a). Özellikle arkadaşça ve babacan davranıldığında yönlendirici sorulardan etkilenme düzeyleri yükselmektedir (O'Connell ve ark., 2005). Boyun eğme ve telkine açıklık ise, önceki alt bölümde de gösterildiği gibi, sahte itirafta bulunma eğilimini artırmaktadır.

Özet olarak, bilişsel yetersizlik/zeka geriliği iki temel nedenden dolayı sahte itirafta bulunma eğilimini artırmaktadır. Birincisi, bilişsel yetersizliği olanlar yasal mevzuatı ve haklarını yeterince anlayamadıkları için kendilerini yeterince savunamamaktadırlar. İkincisi, bilişsel yetersizlik beraberinde telkin, yönlendirme ve boyun eğmeye yatkınlığı da getirdiği için şüpheliler sorgu sırasında polislerin tuzağına kolayca düşebilmekte ya da kendilerini riske atacak davranışlarda bulunabilmektedirler.

d) Masumiyetine güvenme:

Sorgu süreçlerinde masumiyetin şüphelilerin aleyhine sonuçlar doğuracağını düşünmek kolay olmayabilir. Ancak Kassin (2005), masumiyetin kendisinin ironik bir şekilde şüphelilerin aleyhinde ağır sonuçlara yol açabileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre, masum şüpheliler masumiyetlerinin kendilerini suçlamalara karşı koruyacağına ve böylece hakketmedikleri mağduriyetlere uğramayacaklarına ilişkin naif bir inanca sahip olma eğilimindedir. Bu inanç ise sorgu süreçlerinde kendilerini koruyacak önlemler almamaları, kendilerini riske atacak davranışlarda bulunmaları ve haksız cezalar almalarıyla sonuçlanabilmektedir.

Tahmin edilebileceği gibi, bu naif inanç bir gerçeklikten çok bir mittir (Kassin, 2008b). Masumiyet olgusu (phenomenology of innocence) olarak adlandırılan bu inancın iki temel nedenden kaynaklandığı düşünülmektedir (Kassin, 2005; Kassin ve Norwick, 2004): Masum şüpheliler; (1) gerçeğin ve adaletin eninde sonunda ortaya çıkacağına, (2) masumiyetlerinin kendilerini sorgulayanlar ve/veya yargılayanlar tarafından kolaylıkla anlaşılacağına inanma eğilimindedir. Kassin'e göre, ilkinin kökeni iyilerin iyi, kötülerinse kötü sonuçlarla karşılaşacağı inancına karşılık gelen adil dünya inancına (belief in a just world; Lerner, 1980), ikincinin ise gerçek duygu, düşünce ve davranışlarımızın bizi gözleyenler tarafından kolaylıkla anlaşılacağına karşılık gelen saydamlık yanılsamasına (illusion of transparency; Gilovich, Savitsky ve Medvec, 1998) dayanmaktadır.

"Masumiyetin gücünün" şüphelilerin riskli davranışları üzerindeki etkisi birçok deneysel çalışmada gösterilmiştir (örn., Hartwig, Granhag, Strömwall ve Kronkvist, 2006; Hartwig, Granhag, Strömwall ve Vrij, 2005; Kassin ve Norwick,

2004). Bu çalışmalar genel olarak, suçlu katılımcıların daha hesaplı ve stratejik davranma eğiliminde; masum şüphelilerin ise açık sözlü olma ve hukuki haklarından feragat etme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Üstelik bu eğilim sorguyu yapan kişi saldırgan bir tutum takındığında, diğer bir deyişle, soruşturma sonucundaki tehlike çok açık olduğunda bile değişmemekte ve katılımcılar tarafından "yanlış bir şey yapmamıştım ki" veya "saklayacak bir şeyim yoktu ki" gibi açıklamalarla gerekçelendirilmektedir (Kassin ve Norwick, 2004).

Adil dünya inancı ve/veya saydamlık yanılsaması açıklamalarını destekler şekilde, suçlu katılımcıların çoğunluğu sorgu dedektifinin ve sorguyu izleyen gözlemcilerin suçlu olduklarına karar vereceklerine inanırken, masum katılımcıların çoğunluğu dedektifin ve gözlemcilerin masumiyetlerine kanaat getireceklerine inanmaktadır (Kassin ve Fong, 1997; ayrıca bkz., Horgan, Russano, Meissner ve Evans 2012). Masum katılımcıların sorguya ve suçlamalara maruz kaldıklarında daha düşük düzeyde stres yaşamaları da bu yanılgılardan kaynaklanıyor görünmektedir. Örneğin, Guyl ve arkadaşları (2013) stresin tehdit edici koşullarla baş etmenin zor olduğu durumlarda yaşanan bir tepki olduğuna dikkat çekerek masum şüpheliler arasında gözlenen söz konusu düşük stres düzeyini, onların masumiyetlerine güvenerek sorgu ortamını ve sonuçlarını daha az tehlikeli görmeleriyle açıklamaktadır. Bu çıkarımı doğrular şekilde, suç mahallinde nesnel kanıtlar (parmak izi, kan örneği ve görüntü kaydı gibi) olduğu söylendiğinde, masum şüpheliler, suçla herhangi bir ilgilerinin olmadığından emin oldukları için, bu kanıtların kendileriyle bağlantılı olup olmadığı sonucunu dahi görmeden suçsuzluklarının bunlar sayesinde er veya geç anlaşılacağına aşırı güvenmekte ve bunun sonucunda hem yasal haklarından daha az yararlanmakta hem de daha çok sahte itirafta bulunma eğilimine girmektedirler (Perillo ve Kassin, 2011).

Gerçek sorgu koşulları ve ağır ceza vakalarındaki gözlemler bu eğilimin laboratuvar ortamıyla sınırlı olmadığına işaret etmektedir. Örneğin gerçek sorgu koşullarında, şüphelilerin çoğunluğunun herhangi bir zorluk çıkarmadan polisin isteklerine uyma eğiliminde olduğu (Baldwin, 1993; Kassin ve ark., 2007), masum şüpheliler arasında susma ve avukat isteme hakkını kullanmamak ve aleyhteki delilleri yanlış olduklarını bile bile kabul etmek gibi hataların sıklıkla yapıldığı (Kassin ve ark., 2007) ve suç geçmişi olanlara oranla suç geçmişi olmayanların hukuki haklarından daha az yararlandığı (Leo, 1996a, 1996b) rapor edilmektedir. Ağır mahkumiyetlerle sonuçlanan davalarda da, masum şüphelilerin suçsuzluklarına güvenerek kendilerine zarar verici benzer naif davranışlarda bulduklarına dikkat çekilmektedir (Kassin, 2008b; Perillo ve Kassin, 2011).

Öyle görünüyor ki, masum olmanın kendisinin şüphelilerin suçlanması, yargılanması ve belki de hüküm giymesi riskini doğurabildiğine yönelik güçlü

kanıtlar bulunmaktadır. Özellikle bilgi toplama ve serbest bırakma-bırakmama kararı verilen ilk sorguda, şüphelilerin masumiyetlerine güvenerek kendilerini koruyacak yasal haklardan yararlanmaması adli sürecin sonraki aşamalarında kendilerini ciddi risklere sürükleyebilmektedir (Kassin, 2005).

Bireysel risk etmenlerine ilişkin yukarıda özetlenen yazın, psikolojik kırılma durumlarının şüphelileri sahte itirafta bulunmaya açık hale getirdiğini açık bir şekilde göstermektedir. Ancak hikaye bununla sınırlı değildir. Bireysel etmenlerin yanı sıra, bir takım bağlamsal etmenler de şüphelilerin işlemedikleri suçları kabul etmesinde önemli roller oynayabilmektedir. İzleyen bölümde, bu kapsamda önemli bazı bağlamsal risk etmenleri incelenmektedir.

Bağlamsal Risk Etmenleri

Sahte itiraflar üzerinde etkili olan bağlamsal etmenler sosyal etki kapsamı içinde ele alınabilecek etmenlerdir (Narchet, Meissner ve Russano, 2011). Genel olarak bu etmenler, sorgu koşul ve teknikleri ile başta polis olmak üzere adli süreçlerdeki görevlilerin şüphelilere yönelik tutumlarını kapsamaktadır. Çok sayıda sorgu tekniği ve uygulamasından söz edilse de (örn., Kassin, 2015; Leo, 1996a, 1996b) içerik ve amaçları göz önünde tutularak bunları üç temel aşama altında toplamak mümkündür (Kassin ve Gudjonsson, 2004): Gözaltı ve Tecrit (custody and isolation), suçu abartma/yıldırma (confrontation) ve suçu mazur gösterme/hafifletme (minimization). Aşağıda, ilk olarak adli sürecin tüm safhalarında karşılaşılabilen şüphelilere yönelik yanlılık, önyargı ve hatalar ele alınmaktadır. Ardından, sorgu teknik ve uygulamaları bu üç aşama çerçevesinde sırasıyla gözden geçirilmektedir.

a) Sorgulama ve yargılamadaki önyargı ve yanlılıklar:

Bir suçla ilişkin polis soruşturması tipik olarak şüphelinin suçluluğunu ve masumluğunu kestirmeye dönük bir ön görüşme ile başlamakta ve burada edinilen izlenimle ya sorgunun devamına ya da şüphelinin serbest bırakılmasına karar verilmektedir (Gudjonsson ve Pearse, 2011; Kassin, 2005, 2008a, 2015; Kassin ve ark., 2010). Soruşturma yönergeleri, bu ön görüşmede suçluluğa işaret eden sözlü ve sözlü olmayan ip uçlarına bakarak (önceden ezberlenmiş cümleler, göz temasından kaçınma, yüzün kızarması, gergin oturuş gibi) şüphelinin suçluluğuna ya da masumiyetine yüksek bir başarı oranıyla (%85) karar verilebileceğini öne sürmektedir (bkz., Meissner ve Kassin, 2002; Kassin ve ark., 2007). Ancak söz konusu ip uçlarının yalanı ve doğruyu teşhis etme yeterliliği şüphelidir (Depaulo ve ark., 2003), çünkü bu davranışlar aynı zamanda stresli bir ortamda insanların verdikleri tipik tepkilerdir (Kassin, 1997b; Vrij, 2008). Ayrıca araştırmalar, bazı

özel meslek mensupları hariç insanların doğruyu ve yalanı ayırt etme becerisinin genellikle çok zayıf olduğunu göstermektedir. Gizli servis elemanları ve klinik uygulama tecrübesi yüksek psikolog veya psikiyatristler gibi belirli meslek mensuplarının doğruyu ve yalanı ayırt etme oranı %70 civarında olup şans düzeyinden farklılaşabilmektedir (Ekman ve O'Sullivan, 1991; Ekman, O'Sullivan ve Frank, 1999). Polis ve yargıç gibi sorgu profesyonelleri de dahil olmak üzere diğer insanlarda ise bu oran genellikle %50 civarında olmakta ve şans düzeyinden farklılaşmamaktadır (Bond ve DePaulo, 2006; Vrij, 2008). Dahası, polis ve sıradan insanların karşılaştırıldığı çalışmalarda (örn., Kassin ve Fong, 1999; Kassin, Meissner ve Norwick, 2005; Meissner ve Kassin, 2002), mesleki tecrübenin ve yalan yakalama eğitimlerinin bu becerinin gelişimi üzerinde pek etkili olmadığı, polislerin performansının sıradan insanlarından farklılaşmadığı ve hatta sıradan insanların bazen polislere göre daha iyi bir performans sergileyebildiği görülmektedir.

Daha da önemlisi, ilginç bir şekilde bu çalışmalara göre polisler sıradan insanlara kıyasla kararlarından çok emin olmaktadır. Öyle ki, polisler kariyerleri boyunca girdikleri sorgularda doğru ve yalanı teşhis etmede ortalama olarak %77 oranında başarılı olduklarına inanabilmekte (Kassin ve ark., 2007), hatta bir kısmı bu konuda altıncı bir hisse sahip olduğunu bile iddia edebilmektedir (Leo, 1996b).

Sorgu görevlilerinin doğru ve yalanı ayırt etme konusunda kendilerine aşırı güvenmesi şüpheliler aleyhinde sonuçlar doğurabilmektedir. Şöyle ki, soruşturma yönerge ve eğitimlerinin özü itibarıyla, açık ya da örtük bir şekilde, şüphelilerin suçlu olduğu varsayımından hareket ediyor olması sorgunun hipotez test etmeye benzer bir süreçle yürütülmesini beraberinde getirmektedir (Kassin, 2015; Kassin ve ark., 2003; Meissner ve Kassin, 2002, 2004). Bu ise polislerin sorgu süreci boyunca şüphelilerin suçluluklarını kanıtlayacak ve dolayısıyla kendi hipotezlerini doğrulayacak ifade ve kanıtlara odaklanmalarına, suçsuzluklarına işaret eden karşı kanıtları ise hafife alma veya tamamen göz ardı etmelerine yol açabilmektedir. Şüphelilerin suçsuzluğundan çok suçluluğuna inanma yönündeki bu eğilim "sorgucu yanlılığı" (investigator bias: Meissner ve Kassin, 2002) olarak tanımlanmaktadır.

Bu yanlılık nedeniyle polisler genellikle şüphelilerin suçsuzluklarına ilişkin doğru ifadelerini yalan ve/veya aldatma olarak, sahte itiraflarını ise doğru olarak değerlendirme eğilimine girebilmektedir. Bu yanlılık, sıradan insanlardan çok sorgu profesyonelleri arasında gözlenmektedir (Vrij, 2008). Vakaların yaklaşık dörtte üçünde polislerin sorguya şüphelilerin suçluluğundan emin olarak başladığı rapor edilmektedir (Moston, Stephenson ve Williamson 1992).

Öyle görünüyor ki, sorgulama eğitimi ve tecrübesi şüphelilerin suçluluğuna ilişkin bir ön kabule yol açmaktadır (Meissner ve Kassin, 2002, 2004). Bu ön kabul

ise soruşturma sürecini gerçeğin arandığı bir süreçten çok beklentilerin doğrulandığı bir sürece dönüştürebilmektedir. Örneğin, sorguyu yapanlar şüphelilerin suçlu olduğu beklentisiyle sorguya girdiklerinde, suç yüklü sorulara ve sert/manipülatif sorgu tekniklerine daha fazla başvurmakta, daha çok sahte itiraf yaptırmakta ve sorgu sonrasında şüphelilerin suçluluğuna daha çok inanmaktadır (Kassin ve ark., 2003; Narchet ve ark., 2011).

Bu bulgular, sorgucu yanlılığının kendini gerçekleştiren kehanetle sonuçlandığına işaret etmektedir (Meissner ve Kassin, 2004). Şöyle ki, soruşturma öncesinde şüphelinin suçlu olduğuna yönelik bir beklentiye/ön kabule sahip olmak şüphelinin suçluluğunu ima eden sorularla sorgu yapılmasına neden olmakta, buna maruz kalan şüpheli suçlamalara karşı daha savunmacı bir tutum sergilemekte, şüphelinin savunmacı tutumu sorgucunun daha çok, daha sert ve daha manipülatif sorgu tekniklerini kullanmasına ve sorgunun daha uzun sürmesine yol açmakta, böylece şüpheli masum olsa dahi suçlamaları kabul etmek zorunda kalmakta (sahte itirafa bulunmakta) ve sorgucu da bu itiraflara dayanarak başlangıçtaki beklentilerinin doğru olduğuna inanmakta ve kararlarına aşırı güvenmeye başlamaktadır (Narchet ve ark., 2011).

Daha da önemlisi, sorgucu yanlılığı suçlulardan çok masumların sahte itirafa bulunmasıyla sonuçlanmaktadır (Horgan ve ark., 2012; Narchet ve ark., 2011). Üstelik, bu sorgulara ait kayıtları izleyen gözlemciler de nötr sorulara maruz kalanlara kıyasla suç yüklü sorulara maruz kalan (masum) şüphelileri daha savunmacı olarak değerlendirmekte ve bu nedenle suçlu şüphelilere oranla masum şüphelilerin suçlu olduğuna daha çok inanmaktadır (Hill, Memon ve McGeorge, 2008; Kassin ve ark., 2003).

Bu durum, sadece sorgu aşamasında değil mahkeme aşamasında da şüphelinin aleyhine sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü mahkeme heyetlerinin itirafları hem diğer kanıtları önemsiz bir konuma itme gücü olan güçlü bir silah olarak kullandığı (Drizin ve Leo, 2004; Kassin, 1997b, 2001; Leo, 1996a) hem de onlardan diğer kanıtlara kıyasla daha çok etkilendiği bilinmektedir (Kassin ve Neumann, 1997; Kassin ve Sukel, 1997). Öyle ki, itiraflar sadece mahkeme heyetlerinin talep ettikleri veya vermiş oldukları cezalarda ısrar etmeleriyle sınırlı kalmamakta (Garret, 2008, 2010; Drizin ve Leo, 2004), bilimsel verilere dayalı kararların değiştirilmesine/çarpıtılmasına bile neden olabilmektedir (Dror ve Charlton, 2006; Hasel ve Kassin, 2009). Sadece sahte itirafa dayanılarak mahkemeye çıkarılmanın mahkumiyetle sonuçlanma olasılığının mahkumiyetle sonuçlanmama olasılığından 3-4 kat daha yüksek olması da (Drizin ve Leo, 2004; Leo ve Ofshe, 1998) bu durumun çarpıcı bir örneğidir.

Görüldüğü gibi, şüphelilerin soruşturma süreçlerinde sosyal etkiye maruz kalması daha ilk andan itibaren başlamakta ve bu aşamada yapılan itiraflar adli sürecin nasıl seyredeceğine büyük ölçüde yön verebilmektedir (Leo, 1996a). Kısaca, masum şüphelilerin ön görüşmedeki önyargılı tutum ve beklentilerin etkisiyle sahte itirafta bulunması adli sürecin sonraki aşamalarında kendilerine karşı daha fazla yanlı davranılmasıyla ve/veya mahkumiyet almalarıyla sonuçlanabilmektedir.

b) Sorgu teknik ve uygulamaları:

Polis açısından sorgunun temel amacı, işlenen suçta kanıt oluşturacak şekilde şüphelilere suçlarını itiraf ettirmektir (Kassin, 1997b; Leo, 1996a, 2008). Bazı sistematik gözlemler, bu amaçla aynı sorguda çok sayıda tekniğin kullanıldığını göstermektedir (Kassin ve ark., 2007; King ve Snook, 2009; Leo, 1996a). Örneğin Leo (1996a), tek bir sorguda kullanılan teknik sayısının ortalama olarak 5.62 olduğunu ve bunun 15'e kadar çıkabildiğini rapor etmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde sorgu süreci fiziksel baskı yerine psikolojik baskıya dayanmakta (Kassin ve ark., 2010; Leo, 1996b; Leo ve Ofshe, 1998) ve ardışık birçok adımdan oluşmaktadır (Kassin, 1997b, 2015). Bu adımlar amaç ve içerikleri temelinde, daha önce belirtildiği gibi, üç aşama altında toplanmaktadır: Gözaltı ve Tecrit, suç abartma/yıldırma ve suçü mazur gösterme/hafifletme.

c) Gözaltı ve tecrit aşaması:

Polis sorgusu genellikle şüphelinin gözaltına alınması ve karakolda dış dünyadan tecrit edilmiş bir odaya konulmasıyla başlamakta (Kassin ve Gudjonsson, 2004; Kassin ve ark., 2010) ve tipik olarak şüphelinin ısı, ışık ve havalandırma ünitelerinden uzak oturtulduğu, sorgucunun şüphelinin özel alanını ihlal edecek bir yakınlıkta konumlandığı; dış dünyadan işitsel ve görsel açıdan tamamen yalıtılmış, bir masa ve bir iki kolçaksız sandalye dışında eşya içermeyen küçük ve ücra bir odada yapılmaktadır (Kassin, 1997b, 2015; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Leo, 1996b). Ayrıca, polis sorguları genellikle 1-2 saati aşmamakla birlikte (Leo, 1996a; Pearse, Gudjonsson, Clare ve Rutter, 1998), kesinleşen sahte itiraf vakalarında kesintisiz sorgu süresinin ortalama olarak 16.3 saat olduğu ve 96 saate kadar çıkabildiği bildirilmektedir (Drizin ve Leo, 2004).

Bu düzenlemelerin temel amacı kontrol duygusunu yok ederek ve kaygı ve çaresizlik hissini artırarak şüphelinin direncini kırmaktır (Kassin, 1997b; Ofshe ve Leo, 1997b). Gerçekten de, stresli sorgu koşullarından bir an önce kurtulmak amacıyla (Davis ve Leo, 2012; Kassin ve ark., 2010) hem gerçek vakalarda (Drizin ve Leo (2004) hem de laboratuvar koşullarında (Madon, Gyll, Scherr, Greathouse ve Wells, 2012) şüphelilerin sahte itirafta bulunma eğiliminin arttığı tespit

edilmiştir. Kısaca, uzun göz altı ve tecrit süreleri sahte itirafta bulunma riskini de beraberinde getirmektedir. İncinebilir özelliklere sahip gruplarda bu riskin özellikle yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir (Gudjonsson, 2003).

Yıldırma aşaması:

Şüpheliler sorgu odasında sosyal olarak çevrelerinden yeterince uzun bir süre tecrit edildikten sonra yıldırma aşamasına geçilmektedir. Yıldırma aşamasının temelinde suçu abartma tekniği bulunur; bu teknikte, şüphelinin aleyhindeki kanıtların gücü ve suçlamalar abartılarak suçun sonuçlarının çok ağır olacağı izlenimi yaratılır. Temel amaç, şüphelileri suçlarını itiraf etmeye direnmenin beyhude olduğuna ve suçlu olduklarının kaçınılmaz olarak kanıtlanacağına inandırarak korkutup sindirmektir (Kassin ve Gudjonsson, 2004; Kassin ve McNall, 1991; Leo ve Ofshe, 2001; Ofshe ve Leo, 1997a).

Bu psikolojik baskı genellikle uydurulmuş kanıtlara (örn., suç mahallinde şüphelinin parmak izi, saç teli, kan örneğinin bulunduğunu söylemek), şüphelileri hafızalarından şüpheye düşürecek hilelere (örn., yalan makinesinin şüphelinin yalan söylediğini tespit ettiğini söylemek) ve saldırgan bir sorgulama tarzına (örn., anlatılanları yarıda kesmek, itirazları reddetmek) başvurmak gibi yollarla yapılmaktadır (Chapman, 2013; Kassin ve ark., 2007, 2010; Kassin ve McNall, 1991; Leo, 1996b; Garret, 2010; White, 2003). Böylece, şüpheli itirafta bulunmaması halinde daha ağır bir cezayla karşılaşacağına inanmaya başlamaktadır (Kassin ve McNall, 1991). Bu kaçınılmazlık hissinin yaşatılması, bu hissin temel bilişsel ve güdüsel sonuçlarıyla yakından ilişkilidir. Çünkü sonuçların kaçınılmaz olduğuna inanların bu sonuçları kabullenmeye, onaylamaya ve doğru kabul etmeye başladıkları bilinmektedir (Arronson, 2003; akt. Kassin ve Gudjonsson, 2004). Dolayısıyla, yıldırma tekniğinin şüphelileri sahte itirafta bulunmaya zorlayacağını söylemek yanlış olmaz.

Uydurulmuş kanıtlarla yapılan aşırı baskıların etkisini gösteren ve alanda klasik olarak kabul edilen bir çalışmada (Kassin ve Kiechel, 1996), bu çok açık bir şekilde gösterilmiştir: Çalışmada, katılımcılardan bilgisayara hızlı ya da yavaş bir şekilde veri girmeleri istenmiştir. Veriyi girerken "Alt" tuşuna basmamaları gerektiği aksi taktirde bilgisayarın çökeceği, tüm verilerin kaybolacağı ve bundan kendilerinin sorumlu tutulacağı söylenmiştir. Bilgisayarın sözde çökmesi sağlandıktan sonra katılımcılar Alt tuşuna basmakla suçlanmıştır.

İlk başta tüm katılımcılar bu suçlamayı ret etmiştir. Gerçekten de hiçbiri Alt tuşuna basmamıştır. Ancak deneyci baskıya devam ettiğinde toplamda %69'u suçu işlediğini kabul etmiş (Alt tuşuna bastığına ilişkin yazılı itirafı kabul edip

imzalamak), %35'i bunu içselleştirmiş (dışarıda deney sırası bekleyen birine Alt tuşuna bastığını anlatmak) ve %9'u hafızasını bu itirafa göre yapılandırmıştır (itirafı imzaladıktan bir süre sonra, "şu sözcüğü yazarken elim kaydı ve baş parmağım Alt tuşuna çarptı" denilerek olayı ayrıntılandırmak). Sorgu odasında şüphelileri uydurulmuş kanıtlarla sindirme ve dirençlerini kırma açısından bu çalışmanın iki bulgusu özellikle çarpıcı görünmektedir. Veriyi bilgisayara yavaş girdiklerinde ve aleyhlerinde şahitlik yapan biri olmadığında katılımcıların yalnızca %35'i sahte itirafa bulunmuş ama hiçbiri bunu içselleştirmemiştir; veriyi hızlı girildiklerinde ve aleyhlerinde şahitlik yapan biri olduğunda ise katılımcıların %100'ü sahte itirafa bulunmuş, %65'i bunu içselleştirmiş ve %35'i hafızasını buna göre yapılandırmıştır.

Sonraki yıllarda farklı örneklem ve bağlamlarda bu çalışma birçok kez tekrarlanmış ve benzer sonuçlar elde edilmiştir (örn., Candel ve ark., 2005; Horselenberg ve ark., 2003, 2006; Klaver ve ark., 2008; Narchet ve ark., 2011; Nash ve Wade, 2009; Perillo ve Kassin, 2011; Redlich ve Goodman, 2003). Bu bulgular, sadece baskı ve uydurulmuş kanıtlara başvurarak şüphelilere işlemedikleri bir suç kabul ettirmenin ve üstelik onları buna inandırmanın kolaylıkla yapılabildiğini göstermeleri açısından değil, aynı zamanda mahkemeler üzerindeki etkisi açısından da önemlidir. Çünkü mahkeme heyetleri her ne kadar bu koşullar altında alınan itirafları kanıt olarak kabul etmese de verdikleri kararlar/cezalar yine de bu itiraflardan etkilenmekte ve dolayısıyla daha ağır olmaktadır (Kassin ve Sukel, 1997; Wallace ve Kassin, 2012).

Suçlu mazur gösterme aşaması:

Yıldırma aşamasında şüphelilerin masumiyetlerine ilişkin umutları iyice düşürüldükten sonra suçun ve şüphelinin suçtaki sorumluluğunun hafifletilmesi aşamasına geçilmektedir. Bu aşamanın temelinde suçlu mazur gösterme/hafifletme tekniği bulunur ve suçlu abartma tekniğinin tersine suçlu ciddiyeti, şüphelinin suçtaki rolü ve suçlu sonuçları hafifletilir/mazur gösterilir (Kassin ve McNall, 1991).

Bu aşamada, şüphelinin suç ediminin ahlaki açıdan meşrulaştırılması amaçlanır ve genellikle şüpheliye sıcak ve babacan davranılır. Bu amaçla, işlenen suçun türüne bağlı olarak şüphelinin suçlu tahrik altında, alkollüken, akran baskısıyla ya da kazayla işlediği ve herkesin o koşullarda aynıını yapacağı vb. temalar işlenerek şüphelinin suçtaki sorumluluğu azaltılır ve suçlu ahlaki bir kılıf hazırlanır. İtirafa bulunması halinde, şüpheliye doğrudan ve/veya dolaylı yollarla daha az ceza alacağına ya da cezadan kurtulabileceğine ilişkin mesajlar verilir (Kassin, 1997b, 2015; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Kassin ve McNall, 1991; Ofshe ve Leo, 1997a; White, 2003).

Bu tekniğin kullanıldığı sorguları izleyenler, ceza indirimini mesajının açık ya da ima yoluyla verilmesinden bağımsız olarak, şüphelinin suçunu itiraf etmesinin ceza indirimiyle sonuçlanacağı tahmininde bulunmaktadır (Kassin ve McNall, 1991). Şüpheliler de itirafta bulunmaları halinde cezadan kurtulacaklarına ve/veya daha az bir cezayla yakalarını kurtaracaklarına inanarak polislerin tuzağına düşmekte ve sahte itirafta bulunma kararı verebilmektedir (Klaver ve ark., 2008; Russano ve ark., 2005).

Örneğin Russano ve arkadaşlarının (2005) bu durumu aydınlatan çalışmasında, bir dizi mantıksal problemi çözmeleri istenen üniversite öğrencileri görevin bitiminde kopya çekmekle suçlanarak deneyiciler tarafından sorgulanmıştır. Katılımcılara kopya çekmenin cezasının deneye katılım puanının geri alınması olduğu söylenmiştir; ancak suçlamalara ilişkin itirafta bulunmaları istenirken koşulların birinde açık bir şekilde cezanın telafi edilebileceği mesajı verilmiş (yeniden deneye katılma şansı verilerek puanların geri verilmesi), birinde kopya çekme eylemini mazur gösterecek hafifletici gerekçeler sunulmuş ('eminim bu kadar önemli olacağının farkında değildin, yoksa yapmazdın' denilmesi), diğer birinde ise her iki taktik birlikte kullanılmıştır. Bulgular, herhangi bir sorgulama tekniği kullanılmadığında masum şüphelilerin yalnızca %6'sının, cezadan kurtulma teklifi açık bir şekilde sunulduğunda %14'ünün, suça hafifletici gerekçeler sunulduğunda %18'inin, her ikisi birlikte kullanıldığında ise %43'ünün sahte itirafta bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, özellikle örtük bir şekilde hafifletici bir neden sunmanın bile tek başına sahte itiraf oranını 3 kat yükseltmesi (%6'dan %18'e), suçu hafifletme taktiğinin geleceğe dair açık bir vaat içermemesine rağmen etkililiğini ve dolayısıyla masum şüphelileri mağdur etme olasılığı üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır (benzer sonuçlar için bkz., Klaver ve ark., 2008).

Şu da belirtilmelidir ki, suçu hafifletme tekniği gerçek suçlulardan ziyade masum şüphelilerde itirafta bulunma baskısına (Narchet ve ark., 2011; Russano ve ark., 2005) ve itirafta bulunmaya yol açmaktadır (Horgan ve ark., 2012). Dahası, sorguda örtük bir şekilde ceza indirimini yapılacağına ima edilmesi sorguyu izleyenlerde ve/veya mahkeme heyetlerinde sorguda baskı olmadığı algısını ortaya çıkararak şüphelilerin aleyhinde tutum değişimine neden olabilmektedir. Örneğin, mahkeme heyetleri suçu abartma teknikleriyle alınan itirafları, gönüllü itiraf olmadıkları gerekçesiyle genellikle yok sayıp kararlarını buna göre verirken (az ceza verirken), suçu mazur gösterme teknikleriyle alınan itirafları ret etmede daha esnek ve isteksiz davranmakta; hatta gönüllü yapılmadıkları gerekçesiyle itirafları başlangıçta ret etseler bile verdikleri nihai "suçludur" kararını bu itiraflara dayandırma eğilimini sürdürebilmektedirler (Kassin ve McNall, 1991; Kassin ve Sukel, 1997). Bu nedenle, suçu abartma tekniğiyle alınanlara oranla bu teknikle alınan itiraflar şüphelilere daha ağır ceza vermekle sonuçlanmaktadır (Kassin ve

McNall, 1991). İşin korkutucu tarafı şu ki saha çalışmaları (örn., Leo, 1996a, 1996b; Ofshe ve Leo, 1997a, 1997b; White, 2003), polislerin şüphelileri itirafa ikna etmek için suçu mazur gösterme tekniklerini sıklıkla kullandığını ortaya koymaktadır.

Sahte İtirafın Maliyeti

Suç davalarının %80'den fazlasının itiraflara dayanılarak karara bağlandığı tahmin edilmektedir (bkz., Conti, 1999). Kuşkusuz, şüpheli aleyhindeki kanıtlar azaldıkça itirafın önemi (Leo, 1996a) ve karardaki rolü (Gudjonsson, 2003) artmaktadır.

Bir davanın kanıtları arasına sahte itiraf karışmışsa, şüpheli bunun bedelini kısa ya da uzun süreli olarak özgürlüğünden mahrum kalarak ödemektedir (Leo ve Ofshe, 1998). Ancak ödenecek bedel özgürlüklerin ihlal edilmesiyle sınırlı değildir. İtirafı bulunulan suçla ilgili damgalanma ve bunun kişinin sosyal hayatında ve kariyerinde meydana getirdiği hasarlar da buna eklenmelidir. Gelir, birikim ve iş kaybının yanı sıra sosyal ilişkilerin bozulması, aile bireyleriyle duygusal sorunlar yaşanması ve kimi zaman bu sorunların ailelerin parçalanmasıyla sonuçlanması da bu maliyetler arasındadır (Ofshe ve Leo, 1998; Drizin ve Leo, 2004).

Bununla birlikte, araştırmalar söz konusu sosyal maliyetlerle ilgili verilerden çok özgürlüklerin kısıtlanması ve mahkumiyetlerden kaynaklanan bedellere odaklanmaktadır. Bu sınırlılıklarına rağmen, bu araştırmalar sahte itirafların maliyetine ilişkin çarpıcı veriler sunmaktadır. Kapsamlı üç araştırmanın (Bedau ve Radalet, 1987; Drizin ve Leo, 2004; Ofshe ve Leo, 1998) verileri bunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Verileri aşağıda özetlenen bu üç araştırmanın örneklemeleri sahte itiraf sonucunda hak ve özgürlükleri çeşitli şekillerde ihlal edilen (göz altı, tutuklama, hapis cezası, ölüm cezası) kişilerden oluşması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmaların verilerine göre, sahte itirafı bulunarak suçlamaları kabul edenlerin %35-%48'i hapis ya da ölüm cezası almıştır. Alınan cezaların dağılımına bakıldığında, %46-%50'si 5 yıl veya daha fazla ceza alırken, %23-%39'u ömür boyu hapse mahkum edilmiştir. Ayrıca, hapis cezası alanların yaklaşık beşte biri ile dörtte biri arasında değişen bir oranı en az 10 yıl cezaevinde kalmıştır. Daha çarpıcı olanı ise sahte itirafı bulunanların %11-%20'si ölüm cezasına çarptırılmış ve bunların yaklaşık %4-%7'sinin ölüm cezası infaz edilmiştir. Diğer yandan, ceza alanların bir kısmı (%2.3 ile %5 arası) ölüm cezası almamakla birlikte hapiste vefat etmiştir.

Bu rakamlar sahte itirafların ürkütücü etkisini göstermek açısından önem taşımaktadır. Çünkü öyle görünüyor ki masum bir şüpheli hiç bir suç işlemese bile

polis sorgusundaki fiziksel ve/veya psikolojik baskı altında verdiği yanlış/hatalı ifadeden dolayı uzun yıllar cezaevinde kalabilmekte hatta ölüm cezasına dahi çarptırılabilir. Son olarak, şunu da belirtmek gerekir ki herhangi bir ceza almasalar bile masum şüphelilerin yaklaşık üçte ikisi bir aydan daha fazla bir süre göz altında ya da tutuklu kalabilmektedir. Kısaca, ömür boyu hapse ve hatta ölüm cezasına varacak düzeyde hak ihlaline yol açabilen itiraflar, sahte olmalarına ve şüphelinin suçsuzluğuna ilişkin nesnel kanıtlara rağmen bu tür sonuçlara yol açabilmektedir.

Sahte İtirafklar Nasıl Önlenebilir?

Nesnel yöntemler yardımıyla masum oldukları sonradan kesinleşen şüphelilerin ikna edici kanıtların yokluğunda yalnızca polis sorgusunda verdikleri ifadelerle dayanılarak çok uzun süreli mahkumiyetler aldıklarına ve başka birçok mağduriyet yaşadıklarına ilişkin biriken veriler, sahte itirafların nasıl önlenilebileceğine ya da azaltılabileceğine ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiş görünmektedir. Alanyazında bu konuda birçok risk etmenine ve bu doğrultuda çeşitli reformların gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Aşağıda, sahte itirafları önlemeye/azaltmaya yönelik öne çıkan öneri ve tartışmalar 4 başlık altında ele alınmaktadır.

Sorgunun Elektronik Kaydının Alınması

Araştırmacılar uzun bir süreden beri polis sorgusunun tamamının video kaydının alınmasının önemi ve gerekliliğine dikkat çekmekte ve bu konuda fikir birliği içinde görünmektedirler (örn., Bedau ve Radalet, 1987; Drizin ve Leo, 2004; Garret, 2010; Gudjonsson, 2003; Kassin ve ark., 2010; Kassin ve Gudjonsson, 2004; Leo ve Ofshe, 1998; White, 2003). Yanı sıra, bu önlemin birçok avantajının olduğunu vurgulamaktadırlar. İlk olarak, video kaydı sorguyu yapanları fiziksel ve psikolojik baskı içeren illegal yöntemlere başvurmaktan alıkoyacaktır. İkinci olarak, sorguyu yapanlar bu sayede şüphelilere itiraf baskısı yapmak yerine kanıt bulma yönünde daha fazla çaba sarf etmek, eldeki verileri daha titiz incelemek ve şüphelilerin karşı iddialarını daha çok ciddiye almak zorunda kalacaktır. Üçüncü olarak, video kaydı yargı bileşenlerinin (mahkeme heyeti, avukatlar, savcılar vs.) sorgunun kaydına ulaşmasını ve niteliğini incelemesini kolaylaştıracak; böylece şüpheli ifadelerinin baskı altında alınıp alınmadığı konusunda daha nesnel ve güvenilir izlenim edinilmesini ve dolayısıyla daha doğru bir karar verilmesini sağlayacaktır. Polis örnekleriyle yapılan çalışmalar bu tedbirin etkililiğini desteklemektedir (Kassin, Kukucka, Lawson ve DeCarlo, 2014).

Diğer yandan, görüş açısından kaynaklı yanlışlıklar (örn., Lassiter, 2002; Taylor ve Fiske, 1975) nedeniyle video kaydının tek başına sahte itirafları önlemede yeterli olamayabileceğine de dikkat çekilmektedir (Kassin ve ark., 2010; Lassiter, 2010). Şüphelilerin suçlu olup olmadığına ilişkin kararlar kameranın görüş açısının kime odaklandığına bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin, kameranın sorguyu yapanı da gösterdiği duruma kıyasla sadece şüpheliyi gösterdiği durumda karar vericiler soruşturma ortamının baskı/zorlama içermediğine, şüphelinin itirafı polis baskısı olmadan gönüllü bir şekilde verdiğine ve şüphelinin suçlu olduğuna daha çok inanma eğiliminde olmaktadır (Lassiter, Geers, Handley, Weiland ve Munhall, 2002; Lassiter, Geers, Munhall, Handley ve Beers, 2001; Lassiter ve Irvine, 1986; Lassiter, Ware, Ratcliff ve Irvin, 2009). Üstelik, bu etki yalnızca sıradan katılımcılar için değil polisler ve yargıçlar için de geçerli görünmektedir (Lassiter, Diamond, Schmidt ve Elek, 2007).

Kısaca, kamera sadece şüpheliye odaklandığında sorgunun video kaydının alınması şüpheli aleyhinde karar verilmesini engelleyememektedir. Bu nedenle, sorgunun kaydı yapılırken kameranın hem şüpheliyi hem de sorguyu yapanı eşit düzeyde (nötr bir açıdan) göstermesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Lassiter, 2010).

Sorgu ve Sorgu Ortamının Risk Etmenlerinden Arındırılması

Şüphelilerin sahte itirafta bulunma riskini artıran etmenlerinden biri sorgu süresinin uzunluğu ile bu süre boyunca dış dünyadan izolasyondur (Drizin ve Leo, 2004; Kassin, 2005; Kassin ve Gudjonsson, 2004; White, 2003). Daha önce de belirtildiği gibi, şüpheliler beraberlerinde uykusuzluk, açlık ve bitkinlik gibi çeşitli mahrumiyetleri getiren uzun sorguların stresli koşullardan kurtulmak için işlemedikleri suçları üstlenebilmektedirler. Bu nedenle, sorgu sürelerine limit konulması; uzun sürecek sorgularda ise yemek ve dinlenme için düzenli aralar verilmesi önerilmektedir (Kassin, 2005; Kassin ve ark., 2010; Kassin ve Gudjonsson, 2004).

Diğer bir risk etmeni, sorgu esnasında şüphelilerin aleyhinde kanıt bulunduğu yalanının söylenmesi (Kassin, 2005; Kassin ve ark., 2010; Kassin ve Gudjonsson, 2004) veya suçla ilgili sadece polisin bildiği detayların şüphelilerle paylaşarak/sızdırılarak onların bunları zamanla kendi ifadelerine karıştırması ve ifadelerini "kirletmesidir" (Garret, 2010). Yalan kanıtlarla baskı altına alındıklarında masum şüphelilerin kendilerini tuzağa düşmüş hissetmeleri ve savunma dirençlerinin azalması (Moston ve ark., 1992; Kassin ve ark., 2010) nedeniyle hem sahte itirafta bulunma olasılıkları artmakta hem de suçlu ile suçsuz birbirinden ayırt etmek güçleşmektedir. Bu nedenle, özellikle incinebilir gruplar söz konusu

olduğunda hem polis sorgusunda hem de mahkeme oturumlarında bu uygulamaların önüne geçilmesinin önemine işaret edilmektedir (Kassin ve ark., 2010).

Masum şüphelileri sahte itirafa zorlayan üçüncü bir risk etmeni ise suçu itiraf etmeleri halinde kendilerine ceza indirimi sağlanacağına ilişkin imalarda bulunulması veya suçlarını mazur gösteren hafifletici mantıksallaştırmalara maruz bırakılmalarıdır. Daha önce belirttiği üzere, suçu mazur gösterme teknikleri sonucunda şüpheliler cezadan kurtulma veya daha az ceza alma umuduyla itirafa bulunmaya karar verebilmektedir; ancak bu şekilde alınan itirafların doğru olup olmadığının teşhis edilmesi son derece zor olduğu için gerçekte masum olan birinin ceza alma olasılığı da artmaktadır. Bu nedenle, suçu mazur gösterici imaların kullanılmasının önüne geçilmesi masum şüphelileri koruyacak bir önlem olarak değerlendirilmektedir. Kassin ve arkadaşları (2010), özellikle ceza indirimi iması taşıyan mesajların yasaklanmasının pratikte daha mümkün ve uygulanabilir olacağına dikkat çekmektedir.

Tüm bunların önüne geçmenin etkili yollarından biri olarak suçlu ve suçsuz ayrımını daha iyi sağlayan sorgu modellerine geçilmesi tavsiye edilmektedir. Sorgunun itiraf almaya odaklanan suçlayıcı (accusatorial) modeller yerine kanıt aramaya odaklanan araştırmacı (inquisitorial) modellerle yürütülmesi önerilmektedir (Gudjonsson ve Pearse, 2011; Kassin ve ark., 2010). Çünkü ilkinde oranla ikincisinde hem suçlu-suçsuz ayrımı daha kolay yapılmakta hem de sahte itiraf oranı düşmektedir (Hartwig ve ark., 2005, 2006; Meissner ve ark., 2014; Rigoni ve Meissner, 2008). Son olarak, incinebilir grupların kırılabilirliklerine duyarlı tekniklerle sorgulanmasının ve bu gruplara hukuki ve psikolojik destek verilmesinin zorunlu tutulması gerektiği vurgulanmaktadır (Garret, 2010; Kassin ve ark., 2010; White, 2003).

Polis ve Ceza Adalet Sistemi Personelinin Eğitilmesi

Birçok yazara göre (örn., Leo ve Ofshe, 1998; Vrij, 2008) masum şüphelilerin sahte itirafa bulunmasının temel sebeplerinden biri, polislerin bir yandan sosyal psikoloji ve sahte itiraflar konusunda bilgisiz olması diğer yandan doğru itiraf ile sahte itirafı birbirinden ayırt ettiğine inandığı yöntemlerin gerçekte bilimsel olmaması ve çoğunlukla birer mitem ibaret olmasıdır. Bu nedenle, sahte itirafların önlenmesi için ceza adalet sistemi çalışanlarının sorgu tekniklerinin psikolojik boyutu, sahte itiraflar, güvenilir olan ve olmayan itirafları ayırt etme, sosyal etki, sorgucu yanlılıkları ve incinebilir gruplar konusunda özel eğitim alması önerilmektedir (Drizin ve Leo, 2004; Kassin ve ark., 2010; Ofshe ve Leo, 1997a). Eğitime ek olarak ve/veya onunla birlikte mahkemelerde bu alanda uzman olan

psikologlardan bilirkişi olarak yararlanılması da tavsiye edilmektedir (Kassin, 2015; White, 2003).

Yanı sıra, incinebilir bireyleri diğerlerinden ayırt edecek sorgu tekniklerinin geliştirilmesi (Garret, 2010) ve polislerin bu grupların nasıl sorgulanacağı konusunda özel eğitim almasının gerekliliğine işaret edilmektedir (Drizin ve Leo, 2004). Bazı araştırmacılar (örn., Drizin ve Leo, 2004; Vrij, 2008), sorgu eğitimi kitaplarındaki bilgilerin bilimsel bilgiden çok bir takım mitlere, yanlış inançlara veya yarı bilimsel bilgilere dayandığına dikkat çekerek bu eğitim materyallerinin değiştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Drizin ve Leo (2004), bu bağlamda polislere bu kaynaklardan edinilen bilgilerle yalan detektörü olunamayacağı bilincinin verilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

İtirafın Nesnel Kanıtlarla Desteklenmesinin Sağlanması

Son olarak, sorguda alınan itirafların kabul edilmesinin suçla ilgili nesnel kanıtlarla ve mantıkla uyumlu olması koşullarına bağlanması gerektiği savunulmaktadır (Drizin ve Leo, 2004; Leo ve Ofshe, 1998; Ofshe ve Leo, 1997a). Leo ve Ofshe (1998, s. 438-440), bir itirafın güvenilir itiraf olarak değerlendirilebilmesi için şu üç ölçütten en az birini karşılması gerektiğini savunmaktadır: İtiraf; (1) polisin bilmediği yeni bilgilere ulaşılmasını sağlamalı (örn., kayıp suç aletinin yerinin söylenmesi), (2) suçun henüz kamuoyuyla paylaşılmamış orijinal bir yönünü aydınlatarak bilgiler içermeli (örn., kurbanı alışılmadık bir yöntem veya aletle zarar verilmesi) ve (3) suç mahalliyle ilgili henüz kamuoyuna yansımamış ve kolayca tahmin edilemeyecek bilgiler/betimlemeler içermelidir (örn., kurbanın nasıl giyindiğinin, suç mahallinde belirli nesnelere var olup olmadığının veya bu nesnelere konumunun/yerinin söylenmesi).

Leo ve Ofshe (Leo ve Ofshe 1998; Ofshe ve Leo, 1997a), bu ölçütleri karşılamayan itirafların kesinlikle güvenilir itiraf olarak değerlendirilmemesini ve tam tersine şüphelinin masumiyetine işaret eden bir ikaz olarak değerlendirilmesini önermektedir. Ek olarak, Drizin ve Leo (2004) itirafların nesnel kanıtlarla doğrulanmasının yollarından biri olan DNA teknolojilerinden de mutlaka yararlanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Şu da belirtilmelidir ki sahte itiraflara karşı alınması gereken bütün bu tedbirler polis, ceza adalet sistemi, bilim insanları ve politikacıların işbirliğini gerektirmektedir. Bu alanda yapılacak reformlar ve/veya alınacak kararların ancak söz konusu tüm bileşenlerin işbirliği temelinde uygulama imkanı bulabileceği açıktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu derlemede, sahte itiraf olgusu çok yönlü olarak ele alınmıştır. İlk olarak, sahte itirafların kuramsal çerçevesiyle birlikte bu olgunun varlığı ve yaygınlığına ilişkin bilgi, bulgu ve tartışmalar gözden geçirilmiş ve tartışılmıştır. İkinci olarak, insanların sahte itirafta bulunmasına yol açan psikolojik etmenler-diğer bir deyişle bireysel ve bağlamsal risk etmenleri-gerçek sahte itiraf vakaları, saha çalışmaları ve kontrollü laboratuvar deneyleri bulguları temelinde ele alınmıştır. Üçüncü olarak, sahte itirafların mağdurların yaşamı üzerindeki etkileri özetlenmiştir. Son olarak, sahte itirafları önleme ve azaltmayla ilgili yazında öne çıkan tedbirler ve reform çağrıları gözden geçirilmiştir.

Bugün gelinen noktada, konuya ilişkin yazında masum insanların sahte itirafta bulunup bulunmadığı artık tartışılmamaktadır. Çünkü şüphelilerin, özellikle masum olanların, sahte itirafta bulunabildikleri sayısız araştırmayla ortaya konmuştur. Bu nedenle günümüzde, araştırmalar masum insanların sahte itirafta bulunup bulunmamasından çok sahte itiraflara yol açan nedenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda; yaş, olgunlaşma, kişilik yapısı/özellikleri, bilişsel yanlısalar/çarpıtmalar ve bilişsel yetersizlikler gibi kişiler arası farklılıklar ile sorgu ortamı ve süresi, sorgu teknikleri, soruşturma modelleri ve sorgucu yanlılıkları gibi bağlamsal risk etmenlerinin rolü üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, söz konusu etmenler konusunda elde edilen veriler göz önünde tutularak sahte itirafların azaltılmasına ve/veya önlenmesine ilişkin tedbirler ve reform önerileri tartışılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sahte itiraflar konusunda araştırma, uygulama ve farkındalık açısından hatırı sayılır mesafelerin alındığı görülmektedir. Geriye dönüp bakıldığında bu başarıya sayısız araştırmanın yanında çok sayıda kurumsal ve toplumsal zorlukla yapılan ısrarlı mücadeleler sonucunda ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de sahte itiraflara ilişkin yeterli düzeyde bir farkındalığın ve bilimsel ilginin olduğunu söylemek çok zor görünmektedir. Bellek yanlısaları, görgü tanıklığı ve bunların ilişkisine ilişkin derleme veya görgül bazı çalışmalar (örn., Er, 2005; Er, Alpar ve Uçar, 2005; Mısırlısoy ve Ceylan, 2014; Seyrekbasan, 2014; Tekin, 2009) olmakla birlikte, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu derlemenin yazımı sırasında yapılan yazın taramasında doğrudan sahte itiraflarla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'de adalet sistemine yönelik toplumsal güvenin düşük olduğu hem güncel dava ve uygulamalara ilişkin tartışmalardan hem de çeşitli araştırmalardan (örn., Göregenli, 2005; Konda, 2010) rahatlıkla anlaşılabilir. Yanı sıra, işkence ve kötü muamele konusunda hem yasa hem de uygulama bazında ilerlemeler olmakla birlikte (örn., Efe ve Han, 2013; Yıldız ve Ünlü, 2011), bu alanda geçmişten bugüne yaşanan bir çok sorun olduğu da bilinmektedir (örn., Efe ve Han, 2013; Göregenli, 2005). Adalet sisteminin ve/veya

ceza adalet süreçlerinin işleyiş biçim ve kalitesiyle doğrudan bağlantılı oldukları düşünülürse, sahte itirafların Türkiye'de de yaygın olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ancak, bu konuda bilimsel çalışmaların olmaması bu çıkarımın bir spekülasyondan öteye geçmesine izin vermemektedir.

Diğer yandan, Türkiye'de sahte itiraflar konusunda yapılacak çalışmaların diğer ülkelerde olduğu gibi sahte itiraflara dayalı adli hataların azalmasına ve dolayısıyla bu nedenle oluşacak mağduriyetlerin önlenmesine katkı yapacağı açıktır. Bu kapsamda, yapılacak çalışmaların öncelikle durum tespiti veya ülke fotoğrafını ortaya çıkaran çalışmalar olması önerilebilir. Örneğin, ilk etapta sahte itirafların yaygınlığı, vaka özellikleri, bunlarla ilişkili sorgu ve diğer ceza adalet uygulamaları öne çıkan araştırma başlıkları olabilir. Ek olarak, sahte itirafta bulunma davranışında önemli kültürler arası farklılıklar bulunduğuna işaret eden bulgulardan hareketle (bkz., Gudjonsson, 2003), sahte itirafta bulunma eğilimini etkileyen Türkiye'nin sosyokültürel ve sosyopolitik bağlamına özgü ayırt edici etmenlerin incelenmesi de verimli bir araştırma alanı olabilir. Son olarak, gelişmiş ülkelerde bu olgunun bilim çevrelerinde ele alınması, ceza adalet sistemlerinde kabul görmeye başlaması ve konuya ilişkin toplumsal duyarlılıkların gelişmesi uzun zaman alan süreçler sonunda mümkün olabilmektedir. Türkiye'de de söz konusu süreçlerin süresinin konuyla ilgili çalışmaların sayısı, niteliği ve hızına bağlı olması kaçınılmazdır. Bu nedenle, sahte itiraflara ilişkin bilimsel ilginin artması kurumsal ve toplumsal duyarlılıkların gelişmesi bakımından gerekli ve önemli bir koşuldur.

Kaynaklar

- Asch, S. E. (1956). Studies of independence and conformity: A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70(9), 1-70.
- Baldwin, J. (1993). Police interviewing techniques: Establishing truth or proof? *British Journal of Criminology*, 33(3), 325-352.
- Bedau, H. A. ve Radelet, M. L. (1987). Miscarriages of justice in potentially capital cases. *Stanford Law Review*, 40(21), 21-179.
- Billings, F. J., Taylor, T., Burns, J., Corey, D.L., Garven, S. ve Wood, J.M. (2007). Can reinforcement induce children to falsely incriminate themselves? *Law and Human Behavior*, 31, 125-139. doi 10.1007/s10979-006-9049-5
- Blair, J. P. (2007). The role of interrogation, perception, and individual differences in producing compliant false confessions. *Psychology, Crime & Law*, 13, 173-186.

- Bond, C. F. ve DePaulo, B. M. (2006). Accuracy of deception judgments. *Personality & Social Psychology Review*, 10(3), 214-234. doi:10.1207/s15327957pspr1003_2
- Candel, I., Merckelbach, H., Loyen, S. ve Reyskens, H. (2005). ‘‘I hit the Shift-key and then the computer crashed’’: Children and false admissions. *Personality and Individual Differences*, 38, 1381–1387. doi:10.1016/j.paid.2004.09.005
- Chapman, F.E. (2013). Coerced internalized false confessions and police interrogations: The power of coercion. *Law & Psychology Review*, 37, 159-192.
- Clare, I. ve Gudjonsson, G.H. (1995). The vulnerability of suspects with intellectual disabilities during police interviews: A review and experimental study of decision-making. *Mental Handicap Research*, 8(2), 110–128.
- Conti, R. (1999). The Psychology of False Confessions. *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, 2(1), 14-36.
- Danielsdottir, G., Sigurgeirsdottir, S., Einarsdottir, H. R. ve Haraldsson, E. (1993). Interrogative suggestibility in children and its relationship with memory and vocabulary. *Personality and Individual Differences*, 14, 499–502.
- Davis, D. ve Leo, R. A. (2012). Interrogation-related regulatory decline: Ego-depletion, failures of self-regulation and the decision to confess. *Psychology, Public Policy, and Law*, 18, 673-704.
- DePaulo, B. M., Lindsay, J. J., Malone, B. E., Muhlenbruck, L., Charlton, K. ve Cooper, H. (2003). Cues to deception. *Psychological Bulletin*, 129, 74–112.
- Dror, I. E. ve Charlton, D. (2006). Why experts make errors. *Journal of Forensic Identification*, 56, 600–616.
- Drizin, S. A. ve Leo, R.A. (2004). The problem of false confessions in the post-DNA world. *North Carolina Law Review*, 82, 891-1007.
- Efe, H. T. ve Han, S. (2013). AB Uyum Yasaları ile Türkiye’de ‘işkence yasağı’ alanında sağlanan gelişmeler. *Kafkas Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 127-157.
- Ekman, P. ve O’Sullivan, M. (1991). Who can catch a liar? *American psychologist*, 46(9), 913-920.
- Ekman, P., O’Sullivan, M. ve Frank, M.G. (1999). A few can catch a liar. *Psychological science*, 10(3), 263-266.
- Er, N. (2005). Bellek izi ve kanıtlarının adalet sistemi içindeki rolü: kodlama, hatırlama ve bildirme. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 2 (2), 9-21.

- Er, N., Alpar, G. ve Uçar, F. (2005). Görgü tanığının bellek yanlısımları ve güven kararları: Bağımsız bellek bildiriminden sonraki test ve soru türü değişimlemelerinin etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 45-56.
- Everington, C. ve Fulero, S. (1999). Competence to confess: Measuring understanding and suggestibility of defendants with mental retardation. *Mental Retardation*, 37, 212-220.
- Forrest, K.D., Wadkins, T.A. ve Larson, B.A. (2006). Suspect personality, police interrogations, and false confessions: Maybe it is not just the situation. *Personality and Individual Differences*, 40(3), 621-628.
- Garrett, B. L. (2008). Judging innocence. *Columbia Law Review*, 108, 55-142.
- Garrett, B. L. (2010). The substance of false confessions. *Stanford Law Rev.*, 62, 1051-1119.
- Gilovich, T., Savitsky, K. ve Medvec, V.H. (1998). The illusion of transparency: Biased assessments of others' ability to read one's emotional states. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 332-346.
- Goldstein, N., Condie, L., Kalbeitzler, R., Osman, D., & Geier, J. (2003). Juvenile offenders' Miranda rights comprehension and self-reported likelihood of false confessions. *Assessment*, 10, 359-369.
- Göregenli M. (2005). Şiddet ve işkence nasıl ortadan kalkar? <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/65859-siddet-ve-iskence-nasil-ortadan-kalkar>. Erişim tarihi: 05.02.2017
- Grisso, T. (1997). The competence of adolescents as trial defendants. *Psychology, Public Policy, and Law*, 3(1), 3-32.
- Grisso, T., Steinberg, L., Woolard, J., Cauffman, E., Scott, E. ve ark. (2003). Juveniles' competence to stand trial: A comparison of adolescents' and adults' capacities as trial defendants. *Law & Human Behavior*, 27(4), 333-363. doi: 10.1023/A:1024065015717
- Gross, S.R., Jacoby, K., Matheson, D.J., Montgomery, N. ve Patil, S. (2005). Exonerations in the United States 1989 through 2003. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 95(2), 523-560.
- Gudjonsson, G.H. (1989). Compliance in an interrogation situation: A new scale. *Personality and Individual Differences*, 10(5), 535-540.
- Gudjonsson, G.H. (1991a) The effects of intelligence and memory on group differences in suggestibility and compliance. *Personality and Individual Differences*, 5, 503-505.

- Gudjonsson, G. H. (1991b). Suggestibility and compliance among alleged false confessors and resisters in criminal trials. *Medicine, Science and the Law*, 31(2), 147-151.
- Gudjonsson, G. H. (1997). False memory syndrome and the retractors: methodological and theoretical issues. *Psychological Inquiry*, 8, 296-299.
- Gudjonsson, G. H. (1999a). The making of a false confessor: The confessions of Henry Lee Lucas. *Journal of Forensic Psychiatry*, 10, 416-426.
- Gudjonsson, G.H. (1999b). The IRA funeral murders: The confession of PK and the expert psychological testimony. *Legal and Criminal Psychology*, 4, 45-50.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester, England: John Wiley & Sons.
- Gudjonsson, G.H. ve Clark, N.K. (1986). Suggestibility in police interrogations: A social psychological model. *Social Behavior*, 1, 83-104.
- Gudjonsson, G.H. ve Lebegue, B. (1989). Psychological and psychiatric aspects of a coerced-internalized false confession. *Journal of the Forensic Science Society*, 29, 261-269.
- Gudjonsson, G. H. ve Pearse, J. (2011). Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, 20(1), 33-37. doi: 10.1177/0963721410396824
- Gudjonsson, G.H. ve Sigurdsson, J.F. (1994). How frequently do false confessions occur? An empirical study among prison inmates. *Psychology, Crime and Law*, 1, 21-26.
- Gudjonsson, G.H., Sigurdsson, J.F., Asgeirsdottir, B.B. ve Sigfusdottir, I.D. (2006). Custodial interrogation, false confession and individual differences: A national study among Icelandic youth. *Personality & Individual Differences*, 41, 49-59. doi: 10.1016/j.paid.2005.12.012
- Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F., Bragason, O. O., Einarsson, E. ve Valdimarsdottir, E. B. (2004). Confessions and denials and the relationship with personality. *Legal and Criminological Psychology*, 9, 121-133.
- Gudjonsson, G.H., Sigurdsson, J.F., Bragason, O.O., Newton, A.K. ve Einarsson, E. (2008). Interrogative suggestibility, compliance and false confessions among prisoners and their relationship with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) symptoms. *Psychological Medicine*, 38(7), 1037-1044.
- Gudjonsson, G.H., Sigurdsson, J.F. ve Einarsson, E. (2004). The role of personality in relation to confessions and denials. *Psychology, Crime and Law*, 10, 125-135.

- Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F. ve Sigfusdottir, I. D. (2009). Interrogation and false confessions among adolescents in seven European countries. What background and psychological variables best discriminate between false confessors and non-false confessors? *Psychology, Crime & Law*, 15(8), 711-728. doi: 10.1080/10683160802516257
- Guyll, M., Madon, S., Yang, Y., Lannin, D.G., Scherr, K. ve Greathouse, S. (2013). Innocence and resisting confession during interrogation: Effects on physiologic activity. *Law and human behavior*, 37(5), 366-375. doi: 10.1037/lhb0000044
- Harrison, Y. ve Horne, J.A. (2000). The impact of sleep deprivation on decision making: A review. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 6, 236-249.
- Hartwig, M., Granhag, P.A., Strömwall, L.A. ve Kronkvist, O. (2006). Strategic use of evidence during police interviews: When training to detect deception works. *Law and Human Behavior*, 30, 603-619.
- Hartwig, M., Granhag, P.A., Strömwall, L. ve Vrij, A. (2005). Detecting deception via strategic closure of evidence. *Law and Human Behavior*, 29, 469-484.
- Hasel, L. E. ve Kassin, S. M. (2009). On the presumption of evidentiary independence: Can confessions corrupt eyewitness identifications? *Psychological Science*, 20(1), 122-126.
- Henkel, L. A. ve Coffman, K. J. (2004). Memory distortions in coerced false confessions: A source monitoring framework analysis. *Applied Cognitive Psychology*, 18(5), 567-588. doi: 10.1002/acp.1026
- Hill, C., Memon, A. ve McGeorge, P. (2008). The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation. *Legal & Criminological Psychology*, 13, 357-371.
- Horgan, A.J., Russano, M.B., Meissner, C.A. ve Evans, J.R. (2012). Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity. *Psychology, Crime & Law*, 18(1), 65-78. doi: 10.1080/1068316X.2011.561801
- Horselenberg, R., Merckelbach, H. ve Josephs, S. (2003). Individual differences and false confessions: A conceptual replication of Kassin and Kiechel (1996). *Psychology, Crime and Law*, 9, 1-18.
- Horselenberg, R., Merckelbach, H., Smeets, T., Franssens, D., Ygram Peters, G.J. ve Zeles, G. (2006). False confessions in the lab: Do plausibility and consequences matter? *Psychology, Crime and Law*, 12, 61-75.

- Innocence Project (2016). <http://www.innocenceproject.org>. Erişim tarihi: 28.02.2016.
- Kassin, S.M. (1997a). False memories against the self. *Psychological Inquiry*, 8, 300-302.
- Kassin, S.M. (1997b). The psychology of confession evidence. *American Psychologist*, 52(3), 221-233.
- Kassin, S.M. (2001). Confessions: Psychological and forensic aspects. N.J. Smelser ve P.B. Baltes (Ed.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* içinde (Cilt 11, 2516-2521), Amsterdam: Elsevier.
- Kassin, S.M. (2005). On the psychology of confessions: Does innocence put innocents at risk? *American Psychologist*, 60(3), 215–228.
- Kassin, S. M. (2008a). False confessions: Causes, consequences, and implications for reform. *Current Directions in Psychological Science*, 17(4), 249-254. doi:10.1111/j.1467- 8721.2008.00584.x.
- Kassin, S.M. (2008b). Confession evidence: Commonsense myths and misconceptions. *Criminal Justice and Behavior*, 35(10), 1309-1322. doi:10.1177/0093854808321557
- Kassin, S.M. (2015). The social psychology of false confessions. *Social Issues and Policy Review*, 9(1), 25-51.
- Kassin, S.M., Drizin, S.A., Grisso, T., Gudjonsson, G.H., Leo, R.A. ve Redlich, A.D. (2010). Police-induced confessions: Risk factors and recommendations. *Law And Human Behavior*, 34(1), 3-38. doi:10.1007/s10979-009-9188-6
- Kassin, S.M. ve Fong, C.T. (1999). “I’m innocent!” Effects of training on judgments of truth and deception in the interrogation room. *Law and Human Behavior*, 23, 499–516.
- Kassin, S.M., Goldstein, C.C. ve Savitsky, K. (2003). Behavioral confirmation in the interrogation room: On the dangers of presuming guilt. *Law and Human Behavior*, 27(2), 187-203
- Kassin, S.M. ve Gudjonsson, G.H. (2004). The psychology of confessions: A review of the literature and issues. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 33–67.
- Kassin, S.M. ve Kiechel, K.L. (1996). The social psychology of false confessions: Compliance, internalization, and confabulation. *Psychological Science*, 7(3), 125–128.

- Kassin, S.M., Kukucka, J., Lawson, V. Z. ve DeCarlo, J. (2014). Does video recording alter the behavior of police during interrogation?: A Mock crime-and-investigation study. *Law and Human Behavior*, 38, 73–83.
- Kassin, S.M., Leo, R.A., Meissner, C.A., Richman, K.D., Colwell, L.H., Leach, A.M. ve La Fon, D. (2007). Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs. *Law & Human Behavior*, 31, 381-400. doi:10.1007/s10979-006-9073-5.
- Kassin, S.M. ve McNall, K. (1991). Police interrogations and confessions: Communicating promises and threats by pragmatic implication. *Law & Human Behavior*, 15, 233-251.
- Kassin, S.M., Meissner, C.A. ve Norwick, R.J. (2005). “I’d know a false confession if I saw one”: A comparative study of college students and police investigators. *Law & Human Behavior*, 29, 211–228. doi:10.1007/s10979-005-2416-9.
- Kassin, S. ve Norwick, R. (2004). Why people waive their Miranda rights: The power of innocence. *Law & Human Behavior*, 28(2), 211–221.
- Kassin, S.M. ve Sukel, H. (1997). Coerced confessions and the jury: An experimental test of the "harmless error" rule. *Law & Human Behavior*, 21(1), 27-46.
- Kassin, S.M. ve Wrightsman, L.S. (1985). Confession evidence. S. Kassin ve L. Wrightsman (Ed.), *The psychology of evidence and trial procedure* içinde (67-94). Beverly Hills, CA: Sage.
- King, L. ve Snook, B. (2009). Peering inside a Canadian interrogation room: An examination of the Reid model of interrogation, influence tactics, and coercive strategies. *Criminal Justice and Behavior*, 36, 674–694.
- Klaver, J., Lee, Z. ve Rose, V.G. (2008). Effects of personality, interrogation techniques and plausibility in an experimental false confession paradigm. *Legal and Criminological Psychology*, 13(1), 71–88.
- Konda (2010). Hukuk ve Adalet Algı ve Beklentiler. <http://www.konda.com.tr/download.php?tok=a53f6726492c97f4737283792b5261f5&l n=tr>. Erişim tarihi: 04.02.2017
- Kopelman, M.D. (1999) Varieties of False Memory, *Cognitive Neuropsychology*, 16(3-5), 197-214, doi: 10.1080/026432999380762
- Lassiter, G. D. (2002). Illusory causation in the courtroom. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 204–208. doi:10.1111/1467-8721.00201

- Lassiter, G.D. (2010). Psychological science and sound public policy: Video recording of custodial interrogations. *American Psychologist*, 65(8), 768–779. doi:10.1037/0003-066X.65.8.768
- Lassiter, G.D., Diamond, S.S., Schmidt, H.C. ve Elek, J.K. (2007). Evaluating videotaped confessions: Expertise provides no defense against the camera perspective effect. *Psychological Science*, 18, 224–226. doi:10.1111/j.1467-9280.2007.01879.x
- Lassiter, G.D., Geers, A.L., Handley, I.M., Weiland, P.E. ve Munhall, P.J. (2002). Videotaped interrogations and confessions: A simple change in camera perspective alters verdicts in simulated trials. *Journal of Applied Psychology*, 87, 867–874. doi:10.1037/0021-9010.87.5.867
- Lassiter, G.D., Geers, A.L., Munhall, P.J., Handley, I.M. ve Beers, M.J. (2001). Videotaped confessions: Is guilt in the eye of the camera? *Advances in Experimental Social Psychology*, 33, 189–254.
- Lassiter, G. D. ve Irvine, A. A. (1986). Videotaped confessions: The impact of camera point of view on judgments of coercion. *Journal of Applied Social Psychology*, 16, 268–276. doi: 10.1111/j.1559-1816.1986.tb01139.x
- Lassiter, G.D., Ware, L.J., Ratcliff, J.J. ve Irvin, C.R. (2009). Evidence of the camera perspective bias in authentic videotaped interrogations: Implications for emerging reform in the criminal justice system. *Legal and Criminological Psychology*, 14, 157–170. doi:10.1348/135532508X284293
- Leo, R. A. (1996a). Inside the interrogation room. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86, 266–303.
- Leo, R. A. (1996b). *Miranda's revenge: Police interrogation as a confidence game. Law and Society Review*, 30, 259–288.
- Leo, R.A. (2008). *Police Interrogation and American Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Leo, R.A. ve Ofshe, R.J. (1998). The consequences of false confessions: Deprivations of liberty and miscarriages of justice in the age of psychological interrogation. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 88, 429–496.
- Leo, R.A. ve Ofshe, R.J. (2001). The truth about false confessions and advocacy scholarship. *The Criminal Law Bulletin*, 37, 293–370.
- Lerner, M.J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Springer.
- Loftus, E.F. (1997). Creating false memories. *Scientific American*, 277(3), 70-75.

- Loftus, E.F. (2005). Planting misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory. *Learning & Memory*, 12, 361–366.
- Loftus, E.F. ve Pickrell, J.E. (1995). The formation of false memories. *Psychiatric Annals*, 25 (12), 720–725.
- Madon, S., Guyll, M., Scherr, K.C., Greathouse, S. ve Wells, G.L., (2012). Temporal discounting: The differential effect of proximal and distal consequences on confession decisions. *Law and Human Behavior*, 36, 13–20.
- Malloy, L., Shulman, E. ve Cauffman, E. (2014). Interrogations, confessions, and guilty pleas among serious adolescent offenders. *Law and Human Behavior*, 38(2), 181-193.
- McCann, J. (1998). A conceptual framework for identifying various types of confessions, *Behavioral Sciences and the Law*, 16, 441-453.
- Meissner, C.A. ve Kassin, S.M. (2002). “He’s guilty!”: Investigator bias in judgments of truth and deception. *Law and Human Behavior*, 26, 469–480.
- Meissner, C.A. ve Kassin, S.M. (2004). “You’re guilty, so just confess!” Cognitive and confirmational biases in the interrogation room. G.D. Lassiter (Ed.), *Interrogations, Confessions, and Entrapment* içinde (85-106). New York: Kluwer Academic.
- Meissner, C.A., Redlich, A.D., Michael, S.W., Evans, J.R., Camilletti, C.R., Bhatt, S. ve Brandon, S. (2014). Accusatorial and information-gathering interrogation methods and their effects on true and false confessions: A meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 10(4), 459-486. doi: 10.1007/s11292-014-9207-6
- Mısırlısoy, M. ve Ceylan, S. (2014). Olay sonrası yanlış bilgi paradigması: Yaşlanma ve stresin etkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(33), 60-73.
- Milgram, S. (1974). *Obedience to Authority: An Experimental View*. Tavistock: London.
- Mischel, W., Shoda, Y. ve Rodriguez, M.L. (1989). Delay of gratification in children. *Science*, 244, 933–938.
- Moston, S. (1997). Social Psychology and the forensic interview. S.W. Sadava ve D.R. McCreary (Ed.), *Applied social psychology* içinde (136-156). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

- Moston, S., Stephenson, G.M. ve Williamson, T.M. (1992). The effects of case characteristics on suspect behaviour during police questioning. *British Journal of Criminology*, 32(1), 23-40.
- Narchet, F., Meissner, C.A. ve Russano, M.B. (2011). Modeling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions. *Law and Human Behavior*, 35, 452-465.
- Nash, R.A. ve Wade, K.A. (2009). Innocent but proven guilty: Using false video evidence to elicit false confessions and create false beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, 23, 624-637.
- Ofshe, R.J. ve Leo, R.A. (1997a). The social psychology of police interrogation: The theory and classification of true and false confessions. *Studies in Law, Politics, and Society*, 16, 189-251.
- Ofshe, R.J. ve Leo, R.A. (1997b). The decision to confess falsely: Rational choice and irrational action. *Denver University Law Review*, 74, 979-1122.
- O'Connell, M.J., Garmoe, W., Goldstein, N.E.S. (2005). Miranda comprehension in adults with mental retardation and the effects of feedback style on suggestibility. *Law and Human Behavior*, 29, 359-369.
- Ost, J. Costall, A. ve Bull, R. (2001). False confessions and false memories: a model for understanding retractors' experiences. *Journal of Forensic Psychiatry*, 12(3), 549-579. doi: 10.1080/0958518011009198 5
- Owen-Kostelnik, J., Reppucci, N.D. ve Meyer, J.R. (2006). Testimony and interrogation of minors: Assumptions about maturity and morality. *American Psychologist*, 61, 286-304.
- Pearse, J., Gudjonsson, G.H., Clare, I.C.H. ve Rutter, S. (1998). Police interviewing and psychological vulnerabilities: Predicting the likelihood of a confession. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 8, 1-21.
- Perillo, J.T. ve Kassin, S.M. (2011). Inside interrogation: The lie, the bluff, and false confessions. *Law and Human Behavior*, 35, 327-337.
- Redlich, A.D. ve Goodman, G.S. (2003). Taking responsibility for an act not committed: The influence of age and suggestibility. *Law & Human Behavior*, 27(2), 141-156. doi:10.1023/A:1022543012851
- Redlich, A.D., Silverman, M., Chen, J. ve Steiner, H. (2004). The police interrogation of children and adolescents. G. D. Lassiter (Ed.), *Interrogations, confessions, and entrapment* içinde (107-125). New York: Springer.

- Redlich, A.D., Silverman, M. ve Steiner, H. (2003). Pre-adjudicative and adjudicative competence in juveniles and young adults. *Behavioral Sciences & the Law*, 21, 393-410.
- Richardson, G., Gudjonsson, G.H. ve Kelly, T.P. (1995). Interrogative suggestibility in an adolescent forensic population. *Journal of Adolescence*, 18, 211–216.
- Richardson, G. ve Kelly, T. P. (2004). A study in the relationship between interrogative suggestibility, compliance and social desirability in institutionalised adolescents. *Personality and Individual Differences*, 36(2), 485-494.
- Russano, M.B., Meissner, C.A., Narchet, F.M. ve Kassin, S.M. (2005). Investigating true and false confessions within a novel experimental paradigm. *Psychological Science*, 16, 481–486.
- Seyrekbasan, A. (2014). *Kadınlarda görgü tanıklığı belleği hataları: Tanık olunan olay sonrası bağımsız bellek bildiriminin sürpriz tanıma testi ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sigurdsson, J.F. ve Gudjonsson, G.H. (1996). Psychological characteristics of “false confessors”: A study among Icelandic prison inmates and juvenile offenders. *Personality and Individual Differences*, 20, 321–329.
- Sigurdsson, J.F. ve Gudjonsson, G.H. (2001) False confessions: The relative importance of psychological, criminological and substance abuse variables, *Psychology, Crime & Law*, 7(1-4), 275-289, doi: 10.1080/10683160108401798
- Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(2), 69–74. doi:10.1016/j.tics.2004.12.005
- Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence: New perspectives from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 55-59.
- Steinberg, L. ve Scott, E.S. (2003). Less guilty by reason of adolescence: developmental immaturity, diminished responsibility, and the juvenile death penalty. *American Psychologist*, 58(12), 1009-1018. doi: 10.1037/0003-066X.58.12.1009
- Taylor, S.E. ve Fiske, S.T. (1975). Point of view and perceptions of causality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(3), 439-445.
- Tekin, S. (2009). *Görgü tanıklığı: Olay sonrası yanlış bilgide kategori faktörünün etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

- Viljoen, J., Klaver, J. ve Roesch, R. (2005). Legal decisions of preadolescent and adolescent defendants: Predictors of confessions, pleas, communication with attorneys, and appeals. *Law and Human Behavior*, 29(3), 253–278.
- Viljoen, J. ve Roesch, R. (2005). Competence to waive interrogation rights and adjudicative competence in adolescent defendants: Cognitive development, attorney contact, and psychological symptoms. *Law and Human Behavior*, 29(6), 723–742. doi: 10.1007/s10979-005-7978-y
- Vrij, A. (2008). *Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Wallace, D.B. ve Kassin, S.M. (2012). Harmless error analysis: How do judges respond to confession errors? *Law and Human Behavior*, 36, 151–157.
- White, W.S. (2003). Confessions in capital cases. *University of Illinois Law Review*, 2003, 979-1036
- Yıldız, S. ve Ünlü, A. (2011). Kurumsal teori bağlamında ab üyelik sürecinde Türk polisinde değişim. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 215-237.
- Zaragoza, M.S. ve Lane, S.M. (1994). Source misattributions and the suggestibility of eyewitness memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory And Cognition*, 20(4), 934-945.